

NADİR ŞAH

Nəriman Nərimanov

<http://www.kitablar.com>

<http://www.kitablar.org/>

DÖRD MƏCLİS VƏ YEDDİ PƏRDƏLİ DRAMA

ƏHLİ-MƏCLİS

Şah Sultan Hüseyn xan-- 1717-ci ildə fars padşahı, padşahlığa layiq olmayan bir zat, 60 yaşında.

Ə d h ə m-- onun müqərrib vəzirlərindən.

Ş a h T ə h m a s-- Hüseyn xanın oğlu, 25-35 yaşında.

C ə f ə r x a n, M ə h ə m m ə d x a n -- vəzirlər.

R z a x a n, G ü r c ü b ə y --sərkərdə.

N a d i r-- 30-47 yaşında.

G ü l c a h a n-- Nadirin övrəti.

R z a q u l u-- onun oğlu, 15-20 yaşında.

C a v a d-- Nadirin dayısı, 70 yaşında.

Əvvəlinci yolçu-- 70 yaşında.
İkinci yolçu-- 50 yaşında.
Yaraqlı qaçaqlar və kənd adamları.
Mirzə Mehdi xan-- 40 yaşında, Nadirin müqərrəblərindən.
Elçi Seyid Sətan-- türkmən paltarında.
Heydər xan-- 40 yaşında, Şah Təhmasibin müqərrəb vəzirlərindən.
Saleh bəy, Musa bəy, Əli Əşrəf bəy, Fərraş-- Nadiri öldürən xanlar.

BİRİNCİ MƏCLİS

Vaqe olur İsfahan şəhərində 1717-ci ildə, Şah Hüseyn xanın otağı, qapıda iki fərraş, xanın taxtı.

Ədhəm xan. Tamam üç saatdır gözləyirəm, bu vaxtadək hələ cavab vermir. Kim bilir, yatır, ya balaca uşaqlar ilə oynuyur. Amma dövlətin işləri getdikcə çətinləşir, nə etməli? (Fikrə gedir. Qapı açılır, Hüseyn xan yan otaqdan daxil olur.)

ƏVVƏLİNCİ GƏLİŞ

Şah Hüseyn xan və Ədhəm xan.

Şah Hüseyn xan (taxtında əyləşib). Xeyir ola, Ədhəm?
Ədhəm xan. Xeyirdir, qibleyi-aləm!
Şah Hüseyn xan. Bəs nə əcəb belə tezdən gəlibsən?
Ədhəm xan. Qibleyi-aləm sağ olsun! Bir neçə gün bundan müqəddəm xəbər gəlibdir ki, kürdlər dövlətin üzünə ağ olub Cavad xanı və fərraşları öldürüblər....
Şah Hüseyn xan. Cavad xanı? (Fikrə gedir.) Cavad xan gərəkdir çoxdan öləydi; çünki onun zərərdən savayı dövlətə heç bir xeyri yox idi, tövcünü vaxtında yığa bilmirdi və yığanda da min dava ilə.
Ədhəm xan. Qibleyi-aləm! Tövcü vaxtında yığılsa da, yığılmasa da

dövlətin halına bir o qədər təfəvüt etmir.
 Ş a h H ü s e y n x a n. Necə ki, etmir?
 Ə d h ə m x a n. Mahalların xanları xəzinəyə ancaq cüzi bir şey verib, qalanını özləri sərf edirlər.
 Ş a h H ü s e y n x a n. Düşünmürəm, necə özlərinə sərf edirlər?
 Ə d h ə m x a n. Qibleyi-aləm! Qədimdən qayda bu üzrə olubdur: xanlar dövlətdən mahalları icarə edib tövcünü özlərinə sərf edirlər, ancaq dövlətə bir cüzi icarə pulu verirlər.
 Ş a h H ü s e y n x a n (fikrə gedir). Bəs belə.... İndi nə etməli?
 Ə d h ə m x a n. Mən özüm də bilmirəm.
 Ş a h H ü s e y n x a n. Ədhəm! İbtidadan mənim əvvəlinci vəzirim olub, padşahlığın hər ixtiyarını sənə mühəvvəl etmişəm. İndi necə ki, məsləhət görürsən, elə də edərsən. (Durur getməyə.)
 Ə d h ə m x a n. Qibleyi-aləm! Doğrudur, dövlətin hər ixtiyarı bu vaxtadək mənim əlimdə olubdur, amma doğrusu, bu halda tək bacarmaq mümkün deyil.
 Ş a h H ü s e y n x a n. Burada nə bir çətin iş vardır? Kürdlər nə millətdir ki, bizim dövlətə zərər yetirə? Beş yüz sərbaz göndərsək hamısını qolları bağlı gətirərlər.
 Ə d h ə m x a n. Qibleyi-aləm, bu işin çətinliyi ... m ... m....
 Ş a h H ü s e y n x a n (qoymur sözünü qurtarsın). Yaxşı, göndər məsləhət üçün qalan vəzirlər də gəlsinlər. (Gedir).
 Ə d h ə m x a n (Hüseyn xanı qapıyadək ötürür və ondan sonra qapıda duran fərraş deyir). Get, bu saat Cəfər xanı, Rza xanı və Məhəmməd xanı dəvət et qibleyi-aləmin hüzuruna.
 F ə r r a ş. Bəçəşm!
 Ə d h ə m x a n (tək). Fikrim dağınıqdır. (Başını əli ilə tutur.) Hərçi fikir edirəm, bir şey çıxmır. Deyirəm, kürdlər dövlətin üzünə ağ olublar, deyir, zərər yoxdur, beş yüz sərbaz göndər hamısını qolları bağlı gətirsinlər.
 Bəh! Bəh! Kürd tayfasından xəbəri yoxdur. Beş yüz yox ki, min qoşun da göndərsəm, onların öhdəsindən gələ bilməzlər.
 Bundan savayı, beş yüz sərbazı haradan cəm edim? Bu saat hazırda heç iki yüz də yoxdur. (Fikrə gedir.) Hələ qeyri işlərdən xəbəri yoxdur. Bir neçə gün bundan müqəddəm xəbər gəlibdir ki, özbəklər və əfqan davaya hazırlaşırlar. Bu xəbərləri məndən savayı heç kəs bilməyir və demək də olmaz. (Fikrə gedir.)

İKİNCİ GƏLİŞ

Gürcü bəy və Ədhəm.

G ü r c ü b ə y (tez içəri daxil olur). Ədhəm xan, doğrudurmu, deyirlər Badikubə, Şirvan, Şəki, Dərbənd ləzgilərə tabe olublar?

Ə d h ə m x a n (yavuğa gedib). Sus! Sən haradan bildin?

G ü r c ü b ə y. Kağız almışam.

Ə d h ə m x a n. Yalandır, inanma. Belə şey ola bilməz.

G ü r c ü b ə y (kağızı çıxardıb verir). Hərgah inanmayırsınız, buyurun, bu kağız.

Ə d h ə m x a n (kağızı oxuyub cırır). Bu xəbərin doğru olmağını, əlbəttə, təhqiq etmək lazım gəlir.... Ol səbəbə hal-hazırda

bu barədə kimsəyə söyləməmək məsləhətdir. (Gürcü bəyə diqqətlə baxır.)

G ü r c ü b ə y. Ədhəm xan! (Acıqlı.) Doğrudur, qulluğum sizə tabe olmağı tələb edir, fəqət dövlətə xəyanət edə bilmərəm.

Xudahafiz! (Tez çıxır.)

Ə d h ə m x a n (fikrə gedib). Bu yaxşı işə oxşamayır. Gürcü bəy bu xəbəri padşaha yetirə bilməyəcəkdir və yetirsə də,

şah məni qoyub onun sözünə inanmayacaqdır. Amma.... Amma qorxum burdadır ki, Təhmas Mirzəyə bu xəbəri söylər, çünki

onunla çox dostdur. Ah.... Təhmas olmasaydı, indi padşahlığı almışdım

ələ.... (Bir az fikirdən sonra.) Xeyr, bu

fikirlər hələ qalsın.... Yaxşı ... m ... m.... Ləzgilərin hərəkətləri mənə məlum idi, amma.... (Fikirdə ikən yavaş-yavaş əyləşir.)

ÜÇÜNCÜ GƏLİŞ

Təhmas, Ədhəm.

T ə h m a s. Ədhəm xan! Nə olubdur? Fikrə gedibsiniz?

Ə d h ə m x a n (birdən ayağa durur). Heç. Qibleyi-aləmi gözlüyürdüm.

T ə h m a s (tərəfə). Qibleyi-aləmi gözlüyür! (Rişxənd). İşiniz çoxmu vacibdir?

Ə d h ə m x a n. Xeyr, qibleyi-aləm xahiş edibdir ki, bu gün dövlətin işlərinə dair məsləhət olunsun.

T ə h m a s. Dövlətin işləri!.... Dövlətin nə işi olacaqdır? Dövlətdən məyər bir şey qalıbdırmı ki, məsləhət də olunsun?

Ə d h ə m x a n. Allaha şükür, nə olubdur ki?

T ə h m a s. Ax, Ədhəm xan! Nə deyim.... Bağışlayın, bu vaxtadək atamın sizə olan məhəbbəti məni də vadar edirdi ki, sizə lazım olan hörməti edim, hərçənd mənim yəqinimdir ki, atamdan sonra dövlət mənim ixtiyarına keçəcəkdir, bununla belə bu vaxtadək dövlətin işlərinə qarışmırdım və bu barədə sizinlə sual-cavabım olmuyubdur.... Fəqət indi bir neçə əhvalatlar məni vadar edir sizdən sual edəm.... Dövlətin abad olmağından ötəri nə edibsiniz? İşlər nə yerdədir?

Ə d h ə m x a n. Vəliəhd sağ olsun! Mən ömrümü babanızın qulluğunda sərf etmişəm, necə ola bilər ki, bir şey etməyim....

Hər iş öz qaydası ilə gedir. Günbəgün vətənimiz və millətimiz tərəqqidə....

T ə h m a s. Bəli, görünür, işlərdən baxəbərsiniz....

Ə d h ə m x a n. Necə ola bilər ki, mənim xəbərim olmasın.

T ə h m a s. Kürdlərin əməli sizə məlumdurmu?

Ə d h ə m x a n. Bəli!

T ə h m a s. Bəs bəlanı rəf etmək üçün fikriniz nədir?

Ə d h ə m x a n. Bu gün məsləhət haman məsələ barəsindədir.

T ə h m a s. Bu iş iki aydır cəmi İrana məlumdur, siz ancaq indi məsləhət edirsiniz.... (Başını bulayır.) Kürdlər dövlətin üzünə ağ olublar, özləri üçün müstəqil hakim tikiblər. Amma siz indi məsləhətə yığılırsınız! Təəccüb edirəm.

Ə d h ə m x a n. Nə üçün təəccüb edirsiniz? Allaha şükür, nə olubdur? Bir gün ərzində beş yüz qoşun ilə onları sakit etmək mümkündür.

T ə h m a s. Ah! Ah! Ah! (Gülür.) Beş yüz qoşun! Bunları hardan yığacaqsınız? Və tutalım yığdınız, beş yüz adam vəhşi kürdlərə nə edə biləcəkdir? Bu qalsın, bəs ləzgilərə çarəniz nədir?

Ə d h ə m x a n. Ləzgilər! Ləzgilər çoxdan xamuş olublar. Onların tərəfindən bizim üçün qorxu yoxdur.

T ə h m a s. Bəs görükür, təzə xəbəri eşitməyibsiniz?

Ə d h ə m x a n (tərəfə). Görükür, Gürcü bəy hamısını deyibdir. Və.... Bəli, deyirlər guya ləzgilər davaya hazırlaşırlar.

Fəqət belə sözlərin əslə yoxdur, zənn edirəm.

T ə h m a s. İş işdən keçibdir, siz indi deyirsiniz əslə yoxdur.... İranın gözəl yerləri: Badikubə, Şirvan, Şəki mahalları hamısı ləzgilərə tabe olubdur!.... Bunlar heç, bəs Əfqan?....

Ə d h ə m x a n. Əfqan?

T ə h m a s (gülə-gülə). Bəli, Əfqan! Ah Ədhəm xan, ya görünür yatıbsınız, işlərdən xəbəriniz yoxdur, yəni bilib

gizlədirsiniz.... (Yavuğa gedir.) Sizə yəqin olsun ki, vətənimiz bu yavuşda əldən gedəcəkdir və mənim sizinlə bu tövr açıq və cürətlə danışmağımın səbəbi budur ki, mən burada qalıb özümü bədbəxt etmək istəmirəm.... Hamı günah sizdə olmağını yəqin etmişəm. Vaxtında tədarükdə olsaydınız, vaxtında bu xəbərlər doğru olmağını təhqiq etsəydiniz, bu halətdə bulunmazdıq. İndi.... İndi bəla hər tərəfdən gəlir....
Ə d h ə m x a n (başını aşağı salıb). Mən nə ki lazımdır.... Mən Mən....
T ə h m a s (gülə-gülə). "Mən", "mən", eh! (Əli ilə.) Sizinlə danışmağın indi vaxtı deyil.... Vətən və millət qabağında üzükara olanın vay halına! Xudahafiz. (Çıxır.)
Ə d h ə m x a n (başı aşağı dayanıb fikrə gedir). Bu yaxşı işə bənzəməyir. Mənə deyir ki, sizinlə danışmağın indi vaxtı deyil, yəni taxta çıxandan sonra danışacaqdır.... Bunun atası Hüseyn şah da əvvəl taxta əyləşəndə dövlətin işlərinə diqqət edirdi, amma indi.... Xeyr, bu sözdür. Sən də vaxtında yumşalarsan, tələsmə....

DÖRDÜNCÜ GƏLİŞ

Şah Hüseyn xan və Ədhəm xan.

Şah Hüseyn xan içəri daxil olub taxta əyləşir. Bir qul qəlyan gətirir.

Ş a h H ü s e y n x a n. Ədhəm! Vəzirlər hələ gəlməyiblər?
Ə d h ə m x a n. Xeyr, qibleyi-aləm!
Ş a h H ü s e y n x a n (bir az fikirdən sonra). Gürcü bəyə də adam göndərmək gərək. Çünki Gürcü bəy eşidirəm, can və dil ilə qulluq edir. Bu barədə onun təsəvvürünü də bilmək lazımdır, zənn edirəm.

Ə d h ə m x a n (rişxənd). Layiq deyil ki, Gürcü bəy qibleyi-aləmin məclisində əyləşib dövlət barəsində öz təsəvvürünü danışsın. Bundan əlavə, Gürcü bəy çox hünərli və şücaətli olmuş olsa da genə xaçpərəstdir. Belə bir adamın müsəlman dövlətinə təmiz ürəklə qulluq etməyinə şəkkim var. Və dövlətin bir para pünhan işlərini hər adama demək olmaz.

Ş a h H ü s e y n x a n (bir az fikirdən sonra). Gürcü bəy bu vaxtadək dövlətə xəyanət etməyibdir və bir də onu çağırmaqdan əsil məqsədim budur ki, kürdlərin müqabilinə göndərəm. (Fikir.)

Ə d h ə m x a n. Qibleyi-aləm! Kürdlər....

Ş a h H ü s e y n x a n (hirsli). Yaxşı! Adam göndər çağırırlar. (Başını əli ilə tutub fikrə gedir.)

Ə d h ə m x a n. Baş üstə! (Tərəfə.) Bu yaxşı işə bənzəməyir.... (Gedib qapıda duran fərraşə yavaşdan deyir ki, Gürcü bəyi çağırırsın.).

Ş a h H ü s e y n x a n (əli ilə ürəyini tutur). Ürəyim bu gün çox döyünür. Oh! Oh!

Ə d h ə m x a n. Qibleyi-aləm! Vəzirlər gəliblər.

Ş a h H ü s e y n x a n. Gəliblər? Yaxşı, de gəlsinlər.

BEŞİNCİ GƏLİŞ

Cəfər xan, Rza xan və Məhəmməd xan daxil olub hamısı təzim ilə salam edirlər.

Ş a h H ü s e y n x a n. Həzərat, əyləşin. Ədhəmin deməyinə görə xəbər gəlibdir ki, kürdlər guya dövlətin üzünə ağ olublar.

(Gürcü bəy içəri daxil olub qapının ağzında durur və Hüseyin xan onu görüb.) Gürcü bəy, əyləş. İşdən belə məlum olur ki, kürdlər bu yavuş vaxtdan baş qaldırıblar. Ona görə ümid edirəm ki, beş yüz sərbaz göndərsəm, onların öhdələrindən gələrlər.

C ə f ə r x a n. Əlbəttə!

R z a x a n. Hələ o da çoxdur.

M ə h ə m m ə d x a n. Mümkündürmü beş yüz sərbazı bu yaxın zamanda cəm etmək?

Ş a h H ü s e y n x a n. Bu iş mühəvvəl olunur Ədhəmə.

Ə d h ə m x a n. Qibleyi-aləm! Cəm etmək asandır!

C ə f ə r x a n. Beş yüz yox ki, min də yığmaq olar.

R z a x a n. Əlbəttə!

M ə h ə m m ə d x a n. Bunlara gərəkdir yaraq-əsbab tapıla. Mümkündürmü bu tezlikdə?

Ş a h H ü s e y n x a n. Elan etmək gərəkdir ki, hər kəsin evində nə yaraq-əsbab olsa götürsünlər və qoşunun sərkərdəliyini

Ədhəmə mühəvvəl edirəm. Gürcü bəyi də özünə götürərsən. (Gürcü bəyə tərəfə.) Bu barədə sənə fikrin nədir?

G ü r c ü b ə y (ayağa durur). Qibleyi-aləm! Mən həmişə vətənə və dövlətə qulluq etməyə hazıram. Qibleyi-aləmə məlumdur

ki, kərratla düşmənlərin qabağına getmişəm və həməvaxt vətənə olan qeyrət və məhəbbətimi göstərmişəm. Hərçənd dörd ay bundan müqəddəm mənim barəmdə vəzirlərin biri bədgüman olub qibleyi-aləmə məni pis qələmə vermişdi. Amma əfqanların məğlub olmaları və xanlarını əsir etdiyim sizə məlumdur. Ümid edirəm ki, mənim qibleyi-aləmə və vətənə ixlası-qəlblə qulluq etməyimdə şübhə qalmadı. Əzbəs ki, məhəbbətim vətənə nəhayətdə çoxdur. Ona görə özümə borc bilib qibleyi-aləmdən izin olsa, öz təsəvvürümü bəyan edərdəm.

Ş a h H ü s e y n x a n. Söylə, qulaq asıram. (Hamı Gürcü bəyə baxır, Ədhəm xan yerə baxır.)

G ü r c ü b ə y. Bu gün qibleyi-aləmin hüsuruna yığılmaqdan məqsud, vətənimizi bəladan xilas etməkdir, zənn edirəm. Bəlanı rəf etməkdən müqəddəm lazım gəlir ki, əvvəl bəlanın gücünü özümüz üçün bəyan edək, görək necə bəladır? Kürdlər Cavad xanı iki ay bundan müqəddəm öldürüb dövlətin üzünə ağ olublar....

Ş a h H ü s e y n x a n. İki ay?

G ü r c ü b ə y. Bəli, qibleyi-aləm! İki ay!

Ş a h H ü s e y n x a n (Ədhəm). Bəs sən deyirdin bir-iki gün bundan müqəddəm?

Ə d h ə m x a n (dili tutulur). Gərək ki, iki ay....

Ş a h H ü s e y n x a n. Hə ... hə ... hə.... (Acıqlı Gürcü bəyə.) Söylə görüm.

G ü r c ü b ə y. Bəli, qibleyi-aləm, iki ay.... Məlumdur ki, kürdlər çox qoçaq, vəhşi tayfadır. Bu iki ayın ərzində kim bilir nələr ediblər? Bunların müqabilinə beş yüz, ya beş min və ya on min adamla getmək olarmı? Mən davadan qorxmuram, ancaq gərəkdir düşmənin müqabilinə gedəndə hər bir müşküləti nəzərə gətirək. Mən istəyirəm bilim: Ədhəm xan nə üçün iki ay bundan müqəddəm eşidilən xəbərlərə inanmayıb hazırlaşmırdı.

Ş a h H ü s e y n x a n (acıqlı Ədhəm). Cavab ver!

Ə d h ə m x a n (ayağa durur). Qibleyi-aləm! İnsan gərəkdir səbirlə iş görə, xüsusən dövlət işlərində. Bu vaxtadək xəbər doğru olmağını istəyirdim təhqiq edir....

G ü r c ü b ə y. Qibleyi-aləm! Bu sözlərdə bir cüzi sədaqətlik olsaydı, mən söyləməzdim, amma....

Ş a h H ü s e y n x a n. Nə üçün fikrə getdin?

G ü r c ü b ə y. Qibleyi-aləm, məni bağışlayın, ürəyimdə hər nə var demək istəyirəm.

H a m ı. Söylə! Söylə!

G ü r c ü b ə y. Doğru, mən xaçpərəstəm, bununla belə insafım mənə buyurur, mənə vadar edir ki, vətənə dair fikirlərimi açıq-açıqına söyləyim. Doğrusu, vətəndə olan məhəbbətim və onun gələcəyi mənə vadar edir deyim: vətənin, dövlətin düşməni Ədhəmdir. Bu gün hələ burada, qibleyi-ələmin təşrifindən müqəddəm gəlib ona Qafqazdan aldığı məktubun məzmununu oxuyuram, bu məktubda yazılıbdır: Badikubə, Şirvan, Şəki və Dərbənd ləzgilərə tabe olublar....

Ş a h H ü s e y n x a n (acıqlı yerindən durur). Necə? Nə deyirsən? Bu.... Bu.... Bu....

G ü r c ü b ə y. Bəli, qibleyi-ələm! Bu mahalları ləzgilər özlərinə tabe ediblər. Və bir xəbəre görə qaçaq Nadir istəyir gedib orada müstəqil hakim olsun.

R z a x a n. Qəribə işdir! Az düşmən var idi, Nadir də bir tərəfdən.

C ə f ə r x a n. Bu vaxtadək xəbərimiz yoxdur!

M ə h ə m m ə d x a n. Nədən xəbərimiz var ki, ondan da olsun.

G ü r c ü b ə y. Qəribə odur ki, bu xəbərləri Ədhəm xana dedikdə mənə buyurdu: "Bu xəbərləri heç kəs bilməsin".

Ş a h H ü s e y n x a n (hirsli yerindən durur). Ədhəm! Ədhəm! (Hamı ayağa durur, Şah Hüseyn xan taxta yıxılarkən vəzirlər gedib tuturlar.)

PƏRDƏ

İKİNCİ MƏCLİS

Vaqe olur Xorasan kəndlərinin birində. Əvvəlinci pərdə: bir tərəfdən Nadirin evi və yol. İkinci pərdə: çöl-biyaban.

ƏVVƏLİNCİ GƏLİŞ

İki yolçu.

Ə v v ə l i n c i y o l ç u. Qoçalıq yaman şeydir, ay balam! Bir az yol gedəndə ayaqlarında tab qalmayıb. Əyləş, bir az yornuğumuzu

alaq. Çox yaxşı oldu ki, səninlə rast gəldim, yoxsa bu uzun yolu şəhərdək yalqız gedəcəydim. Ah! Ah!

İ k i n c i y o l ç u. Əmi! Nə ah-vay edirsən?

Ə v v ə l i n c i y o l ç u. Necə etməyim, ay balam. Yetmiş sinnim var bu vaxtadək belə zəhmətlər çəkməmişdim ki, indi çəkirəm.

Dolanacaq çox çətin olubdur. Evimdə yeddi baş külfət, pul yox, taxıl yox.

İndi bu vaxtında gedirəm şəhərə, bəlkə hammallıq edib bir az çörək pulu qazanam.

İ k i n c i y o l ç u. Məgər taxıl bitməyirmi? Yeriniz yaxşı deyilmi?

Ə v v ə l i n c i y o l ç u. Ay balam, qoyurlarmı taxıl əkəsən? Quldur Nadir hər yerə ki düşür, oranı viran edir. Bir yandan da əfqanlar buraları alandan sonra xalqa göz verirlər, işıq vermirlər.... Xülasə, işlər çox yamandır, oğlum.

İ k i n c i y o l ç u. Əmi, mən iki aydır gəlmişəm, amma Nadirin barəsində elə şeylər eşidirəm ki, heç ağlasığası deyil.

Ə v v ə l i n c i y o l ç u. Sən hardan gəlibsən? Haralısan, balam?

İ k i n c i y o l ç u. Mənim əslim xorasanlıdır. Düz indi on ildir vətənimdən dərbədər düşmüşəm. Özbəklər Xorasanı

alandan sonra zindəganlıq çox çətin oldu, hətta elə oldu ki, yeməyə çörək də tapılmadı. İki uşağımı, övrətimi və qoca anamı

Xorasanda qoyub düşdüm şəhərbəşəhər, kəndbəkənd ki, çörək pulu

qazanam. Axır getdim çıxdım İrəvana. O vaxt İrəvan

osmanlının əlində idi. Bir az rahatlığa düşdüm. Başladım işləməyə, hər nə iş oldu yapışdım. Bir neçə ilin ərzində on

tümən düzəldib, Xorasana gedən vardı, onunla göndərdim ki, külfətimə

versin. Əzqəza, yolda məşhur quldur İmamquluverdi

onun qabağına çıxıb pulları əlindən alır. İndi gedirəm vətənə uşaqlarımisa da tapam. Amma heç ümidim yoxdur. Ah! Ah!

Allah bu quldurların evini yıxsın!

Ə v v ə l i n c i y o l ç u. Ah ... quldurları heç demə, heyvan qismi bir

şeydirlər. Onlarda nə insaf var, nə mürvət. Nə allahdan

qorxurlar və nə padşahdan. Əllərinə adam düşəndə ya öldürürlər, ya

soyurlar. Amma allaha qurban olum, özləri də axırda

cəzalarına çatırlar. İmamquluverdi çox evlər yıxdı, çox ananı balasız və çox balanı anasız qoydu, amma axırda özü də

cəzasına çatdı.

İ k i n c i y o l ç u. Necə?

Ə v v ə l i n c i y o l ç u. Necə olacaqdır? Axırda onu bir gülləyə qurban etdilər....

İ k i n c i y o l ç u. Allaha şükür! Allaha şükür!

Əvvəlinciyolçu. Əlbəttə, allaha şükür, amma yağışdan çıxdıq, yağmura düşdük. İmamquluverdi öldü, yerində oğlu Nadiri qoydu. Ondan da bəttər, ondan da zalım. Genə İmamquluverdi axır vaxt bir az adamlara rəhm edirdi, amma bu evi yıxılmışda heç bir zərrə qədər rəhm yoxdur. Hansı kəndə düşsə, oranı alt-üst edib, viran edir.

İkinciyolçu. Bu o Nadirdi ki, adı dünyaya yayılıbdır?

Əvvəlinciyolçu. Bəli, haman o zalımdır.

İkinciyolçu. Təəccübdür!

Əvvəlinciyolçu. Nə üçün təəccüb edirsən, ay balam! Hər şey tərbiyə ilədir. İnsana necə tərbiyə verərsən, elə də olar.

Düz on beş yaşından Nadir atası ilə quldurluğa gedibdir. Və ondan qabaq atası və yoldaşları, Nadir uşaqkən o qədər quldurluqdan, adam öldürməkdən danışılar ki, uşağın qulağı dolubdur, əvvəlinci dəfə quldurluğa çıxanda cürbəcürə qoçaqlıq, hünərlər göstəribdir. Bu tövr tərbiyənin axırı nə olacaqdır? Genə bundan əvvəl Hüseyn xan hərdənbir dalıca qoşun göndərib tutdurmaq istəyirdi. Amma indi bir aydır əfqanlar Hüseyn xanı əsir ediblər, Nadir də azadə gəzir, bir adam da cürət etmir ki, bir söz desin. İndi halımız olub dəxi də çətin: bir yandan əfqanların zülmü, bir yandan Nadirin. O evi də ki, görürsən (əlini uzadıb) Nadirin evidir.

İkinciyolçu (qorxub yerindən tez durur). Allahı sevirsən, əmi, dur burdan gedək. Çıxıb bizi burada görər, dərimizə saman təpər.

Əvvəlinciyolçu. Qorxma, oğlum. Biləm ki, Nadir buradadır, nə bu yol ilə gedərəm, nə burada oturaram.

İkinciyolçu. Bəs haradadır?

Əvvəlinciyolçu. Gedibdir özbəklərdən anasının qanını almağa.

Özbəklərlə dava edən vaxt qoca anasını çox əzabla öldürüblər. İndi gedibdir ki, anasının intiqamını alsın.

İkinciyolçu. Bəs indi evində heç kəs yoxdurmu?

Əvvəlinciyolçu. Evdə övrəti və oğlu. Belə bilmə də bunlar yalqızdılar. Evinin hər küncündən on quldur çıxar.

(Əsnəyir.) Ay.... Dur gedək, oğlum, yoxsa yatıb qalarıq.(Gedirlər).

(Nadirin övrəti Gülcəhan yavaş-yavaş qapını açıb pilləkəndən düşür və ətrafa baxa-baxa.)

İKİNCİ GƏLİŞ

G ü l c a h a n (yola baxıb). Yolunu gözləməkdən gözlərimin kökü saraldı.
Kim bilir, başına nə iş gəldi. Bu vaxtadək gərək
gələydi. Görükür bir bədbəxtlik üz veribdir. Su qabı suda sınar. Mənim
yəqinimdir ki, axırda bir kələyə qurban olub bizi
qoyacaq sahipsiz. Ondan sonra di gəl, döz xalqın zülmünə. Hamının da
haqqı var bunun zümlərinin əvəzinə bizə zülm etsin.
Pərvərdigara, Birabil xanın qızı gör nələr çəkir. Mən yurdu itmiş, bədbəxt
buna aşıq olub qoşuldum qaçdım. Nə bilirdim
ki, aylar, illərlə üzünə həsrət qalacağam. Kərratla demişəm: Nadir, mənə
yazığın gəlsin, mənə yazığın gəlmir, oğluna gəlsin.
Hər deyəndə mənə cavab verir: sənin borcun deyil. Mən başıma nə kül
töküm? (Ağlayır.) Pərvərdigara! Nə vaxtadək gecə-gündüz
qorxudan yatmayacağam? Nə vaxtadək gözlərim yollarda qalacaqdır?
(Ağlayır, əli ilə başını tutur. Uzaqdan şeypur səsi gəlir.
Gülcəhan qulaq asır və gedib yola baxır.) Hə ... yavaş..... (Fikirdə.) Gəlir....
Gəlirlər. (Şeypurun səsi yaxınlaşır.) Hə ...
gəlirlər. (Baxır.) Allah sənə şükür olsun! Özüdür, hə.... Nadirdir.... (Tez evə
gedib qapını örtür. Quldurlar gəlib iki
tərəfdən düzülürlər. Nadir gələndə baş əyirlər.)

ÜÇÜNCÜ GƏLİŞ

N a d i r. Həzərat! Çox razıyam ki, aslan kimi dava etdiniz. Özbəklər indi
zərbi-dəstimi gördülər. Hər nə ki mal qarət edibsiniz
öz aranızda bölüşün. İndi gedib rahat ola bilərsiniz. (Hamısı baş əyib
çıxırlar. Nadir evinə tərəf baxıb fikrə gedir.)
Bir ay bundan müqəddəm hənz bu yerdə qoca anam mənim qarşıma gəlib
"igid balam, aslan balam" deyib məni qucaqladı,
şadlığından ağladı. İndi.... İndi.... Of! (Başını əli ilə tutur.) İndi ... hərgah öz
əcəli ilə ölsəydi, o qədər məni
yandırmazdı. Biinsaf tayfa, qoca övrəti yaman bir halətə salıb öldürdülər.
(Hirsli). Of.... (Fikrə.) Hərçənd özbəklərdən
bir anamın əvəzində min analar-atalar, min uşaqlar qanı tökdüm, lakin genə
ürəyim sakit olmuyubdur. Bu tayfanın qanını
içməyə hazıram. (Fikrə gedib oturur və başını əli ilə tutur.)

DÖRDÜNCÜ GƏLİŞ

G ü l c a h a n (qapını açıb yavaş-yavaş gəlir. Nadiri b u halda görüb təəccüb edir və tərəfə deyir). Pərvərdigara! Görəsən, genə nə üz veribdir? (Yavuq gedir). Nadir! Mən səni evdə gözlüyürdüm, nə üçün gəlmirsən? Yorulubsanmı? (Nadir başını qaldırıb baxır və ayağa durub Gülcahanın əlindən tutur.)

N a d i r. Gülcahan! Hərgah bir il gecə-gündüz özbəklərlə dava etsəm, genə yorulmaram. Onlar mənim ürəyimə yaman bir dağ çəkiblər, hər bir şeyi unutmuşam.

G ü l c a h a n. Əlbəttə, məni də?

N a d i r. Görünür.

G ü l c a h a n. Bəs elə məni bundan ötəri atamın yurdundan dərbədər saldın? Mən sənə nə eləmişəm? Nə üçün məni bu qədər incidirsən? Gözümün işığı, dərdimin dərmanı bir Rzaqulu idi, onu da özünlə aparmaq istəyirsən. Sən gedəndən sonra qulağımı dəng edibdir: gah tüfəng fikrinə düşür, gah qılınc hazır edir, gah tapanca.

N a d i r. Sən nə danışırısan, övrət? Oğul gərək atasına oxşasın, hərgah Rzaquluda məndə olan hünər olmasa, ona mən oğul deyərəm? Çox əcəb edir ki, indidən tədarükünü görür. Mən atamın yerini tutan kimi o da gərəkdir mənim yerimi tutsun.

G ü l c a h a n. Bəli, mən də ömrümün axırınadək rahatlıq bilməyim. (Ağlayır.)

N a d i r. Bəsdir. (Acıqlı.) Dur get! (Gülcahan ağlaya-ağlaya gedir.) Mənim dərdimdən xəbəri yoxdur. İstəyir göz yaşını səhərdən axşamadək tök! Ancaq mən bu peşəmi əldən buraxmaram. Gərəkdir cəmi dünya zərbi-dəstimi görə. Xalq mənə edən ehtiramı Təhmasa etmir. Hamı qorxudan adımı eşidəndə bir ağaclıqdan qaçır. Bundan müqəddəm Hüseyn xan axtarırdı.

İndi də Təhmas ... hərçənd Təhmas əvvəl mənimlə mehriban idi, amma indi bilməyirəm ki, nə olubdur. Kərratla göndərdiyi qoşunları dağıtmışam.... (Fikrə.) Zərər yoxdur, vaxt olar Təhmasa da özümü göstərərəm....

BEŞİNCİ GƏLİŞ

Səs.

C a v a d. Nadir! Nadir!

N a d i r (tez gedib baxır). A! Dayı can, buyur, buyur. (Dışqarıda.) Ay gədə, gəl atı tut. (İkisi də içəri daxil olurlar.)

N a d i r. Xoş gəlibsən, dayı! Uşaqların kefi necədir?

C a v a d (oturur). Ey ... Ay balam! Bir tövr dolanırlar. Mən də dəxi qocalmışam. Əvvəlki tək işləyə bilmirəm, bu il hətta heç taxıl da əkmədim.

N a d i r. Heç fikir etmə. Allah kərimdir. Gətirdiyim qarətdən bir illik sənin təamın çıxar. Eşitdinmi, özbəklərə nə tufan etmişəm? Heç bilirsənmi başlarına nə işlər gətirmişəm!

C a v a d (başını yırğalayır). Ah! Ah, balam (Başını, tutub fikrə gedir.) Eşitmişəm, eşitmişəm!....

N a d i r. Dayı! Nə üçün ah-zar edirsən? Nə səbəbə qəmgin oldun? Gərəkdir şad olasan ki, mənim kimi bacın oğlu var. Onu bilmirsənmi, adımi eşitcək hamı titim-titim titrəyir, padşahlar mənim müqabilimdə davam etməyir, qoşunları qoyun kimi qaçırlar! Mən deyiləmmi özbəkləri dağa-daşa salan? Mən deyiləmmi İrana qan ağladan? Belə köməyi olan da ah-vay edərmi? Belə köməyi olan da dərd edərmi? Fəxr et! Könlün şad olsun!

C a v a d (başını qaldırır). Bilirəm. İgidsən, aslan bərabərində cavansan, amma.... (Başını aşağı salır.)

N a d i r. Necə amma? Nə deyirsən?

C a v a d (başını tutub ağlayır). Heç balam, heç! Allah qüvvət versin!

N a d i r. Dayı, sənə nə olubdur? Nə üçün ağlayırsan! Ürəyində nə var, de!

C a v a d. Ay balam, nə deyim!.... Mən öz günümə ağlamıram. Bu gün-sabah öləcəyəm.... Məni fikrə salan vətənimizin qarışıq işləridir. Of, of! Heç bilirsənmi nə halda bulunuruq. Vətənimiz əldən gedir, ziyarətgahlarımız, yerlərimiz özgə

tayfaların əllərinə keçirlər. Millətimiz günbəgün zəlil, məşəqqətdə bulunur: əkin yox, biçin yox, neçə kəndlərdə aclıq

başlanıb. Xalq çəyirtkə kimi qırılır, mən buna ağlayıram.... Başını tutub ağlayır. Nadir fikirdə. Cavad yerindən qalxıb

Nadirin əlindən tutur.) Nadir! Dünyada ad qazanmaq iki yol ilə olar:

yamanlıqla və bir də yaxşıqla. Yamanlıqla ad

çıxartmaq hamıya mümkündür və bu ad həmişəlik deyil.... Yaxşıqla ad qazanmaq hər şəxsin hünəri deyil. Yaxşıqlıq edən

şəxsin adı nəinki öz sağlığında və hətta öləndən sonra da dillərdə zikr olunar.

Bəs heç rəvadırmı ki, sənin kimi rəşid

və şücaətli cavanın adı sağlığında min cürə söyüşlə və öləndən sonra lənət

ilə zikr olunsun? Rəvadırmı ki, sənin ömrün,

gücün və aqlın quldurluqda çürüsün? Rəvadırmı ki, insan bilə-bilə gözəl

sifətlərini puç edib, yaman sifətləri qəbul edə?

(Nadir fikirdə.) Heç eşidibsənmi ki, quldur öz əcəli ilə ölə? Qulduru həmişə

ya asıblar, ya boğublar, ya güllələyiblər.

Xülasə, quldur olan kəs belə yaman naqabil ölümlərdən uzaq deyil.... Dəxi

nə deyim, balam.... (Fikrə gedir.)

N a d i r. Dayı, diqqətlə sözünüzə qulaq verirəm. Buyurun görüm.

C a v a d. Dəxi nə deyim, ay balam!.... Axır sözüm budur ki, sən gerek bu

yaman peşədən əl çəkəsən. Fikrini, gücünü sərf edəsən

millət və vətən yolunda. Bizim atadan-babadan qalan yerlərimizi düşmənin

əlindən qurtar, qoyma ziyarətgahlarımız qeyri

tayfaların əlində qala. Onda ümidvaram ki, Təhmas şah günahından keçə.

N a d i r (gülə-gülə). Ah! Ah! Təhmas şahda nə qalıbdır ki, mənim

günahımdan keçə?

C a v a d. Neçə ki, nə qalıbdır? Təbrizdən xeyli qoşun yığıb Xorasanı

türkmənlərin əlindən qurtarmağa gedir. Nadir!

Dübarə səndən təvəqqe edirəm: at, bilmərrə bu yaman peşəni.... Dağılmış

vətən, yurdu itmiş, ah-zarı ürək dağlayan millət

sənin kimi bir aslan gözləyir. Durma, oğlum! Minlərcə mənim kimi göz

yaşlarını tökən var. Bu qan ağlayanlara kimdən

cavab gözləmək?

N a d i r (əlini başına aparıb fikir edir. Birdən Cavadın yanına gedir.) Dayı!

Sənin sözlərin məni ayıltmış, bu vaxtadək

xabi-qəflətdə imişəm. (Fikrə.) İndi ... hə.... İndi başa düşürəm ki, atam da,

mən də əbəş yerə qan tökülmüşük.... Bəsdir!

Bundan sonra vətənin fikrində olmalıyam.... (Fikrə.) O qanlı yaşlar tökənlər

məndən cavab gözləsinlər....

C a v a d. Doğrumu deyirsən?

N a d i r. Dayı! And olsun yerlə göyü yaradana! And olsun Rzaqulunun

canına ki, bu qılınc ancaq vətənin yolunda işlənəcəkdir!

C a v a d (əlini ürəyinə qoyur.) İndi bir az sakit oldum.... Allah səndən razı

olsun. (Alnından öpür.) Nadir! Vətən yolunda

qılınc vurmaq müqəddəs və savab işdir; bir işdir ki, cəmi İran səndən razı

qalar. Ata-babamızın sümükləri basdırılan

yerləri düşmənlərin əlindən xilas edərsənsə, böyük bir müqəddəs iş etmiş

olarsan.

N a d i r. Allahın köməkliyi ilə, bu qılıncın hünərinə qoymaram qeyri millət
İran torpağında baş qaldırsın.... İndi dayı,
sən evə get, bir az rahat ol, mən də bir neçə buyruq verəcəyəm.
C a v a d. Yaxşı, gözümün nuru! (Gedir.)
N a d i r (tək). Həqiqət, mən bu vaxtadək qəflət yuxusunda imişəm; ancaq
günah məndə deyil, atam tərbiyəni belə vermişdi. Çox
yaxşı ki, dayım məni ayıltı, yoxsa məndən sonra Rzaqulu da nahaq yerə bu
qanları tökəcək idi. Əcəba, nə üçün mən bir fikir
etməyirdim. Atamdan artıq qoçaqlıq edə bilməyəcəkdim. Amma bununla
belə bu dünyada nə qoydu getdi? Harada adı hörmətlə
çəkilir? Quldurların məclislərində.... Bəli, on, ya iyirmi-otuz quldur atamın
adı gələndə rəhmət oxuyursa, cəmi İran haman
adı nifrətlə söyləyir.... (Fikrə gedir.) Yox, dəxi durmaq vaxtı deyil. (İstəyir
getsin.)

ALTINCI GƏLİŞ

G ü l c a h a n (tez Nadirin qabağına çıxır). Nadir! Dayın deyən söz
doğrudurmu?
N a d i r. Nə var? Nə olubdur?
G ü l c a h a n. Nə üçün gizləyirsən? Özün bilmirsənmi?
N a d i r (gülümsünür). Yox!
G ü l c a h a n. Sən mənim canım, doğrudurmu ki, yaman peşədən əl
çəkirsən? Hə?
N a d i r (tərəfə). Binəva sevindiyindən bilmir nə etsin. (Gülcahana.)
Doğrudur, Gülcahan, doğrudur. Mən yaman, nifrətli
peşədən əl çəkdim. Fəqət indi lazım gəlir, müqəddəs yerlərimizi, zəlalətdə
yaşayan millətimizi düşmənlərin zülmündən
xilas edirəm.
G ü l c a h a n. Pərvərdigara! Çox şükür, çox şükür ki, mənim duamı
müstəcab etdin. (Ağlayır.) Gecə-gündüz əlim sən
dərgahında öz-özümə deyirdim: nə vaxt canım qorxu çəkməkdən azad
olacaqdır. Çox şükür ki, mətləbimə çatdım! (Nadir gedib
qolundan tutur.)
N a d i r. Ağlama, get rahat ol! Dayım yoldan gəlibdir, qocadır, yorulmuş
olar, onu rahat et. Onun sözləri məni yuxudan
ayıltı....
G ü l c a h a n (gedə-gedə). Allah səbəbə nicat versin!

N a d i r (tək). Biçarə övrət o qədər qorxudan gecələr yatmayıb ki, saralıb, muma dönübdür, indi sevindiyyindən ağlayır.
Həqiqət, Gülcəhan məni çox istəyir, yoxsa mən hara, Birabil xanın qızı hara.
Xülasə!.... Gedim görüm adamlar yerlərindədirlərmi? (Çıxır.)

YEDDİNCİ GƏLİŞ

R z a q u l u (evin qənsərindən gəlir, qılıncı qınından çıxarır). Görüm, yaxşımı qayırbdır. (Baxır.) Çox yaxşıdır!
(Məşq edir.) Görüm, atamın xoşuna gələcəyəmmi? O, qoçaq adamları çox sevir. Hərçənd quldurluğa əvvəlinci dəfə gedəcəyəm, amma yanımda o qədər nəql ediblər ki, qulağım dolubdur. Bilmərrə qorxum yoxdur. Ürəyim belə tələsir ki, hər günüm bir il keçir, dəqiqələri sanıyram. Dünən qaçaqlardan biri atamın qoçaqlığından danışdı.... Deyir, qorxulu davada vaxta ki, Nadir qabağa düşür, elə bilirsən hamıya təzədən ürək verilir.... Deyir, qılıncı heç boş yerə çıxartmaz. Elə ki, çıxartdı, gərək düşmənin başı yerdə ola. Elə ki, deyir, Nadir qabağa düşür, nərəsindən düşmən tab gətirməyib qaçır.... Ah, hanı bir tez gedəydik, mən də qılıncı sıyırıb (qılıncı sıyırıb bərkdən), qorxma, vur! (Yüyürür.) Tərpənmə!

SƏKKİZİNCİ GƏLİŞ

G ü l c a h a n (tez qapıdan çıxıb Rzaquluya tərəf). Nə olub? Nə var?
Rzaqulu, sənsən? (Əlini ürəyinə aparıb pilləkənin üstündə əyləşir.) Uf! Ay balam, sən məni qorxutdun, dedim görəsən nə olubdur. Nə üçün elə edirdin, oğlum? Dəli olmuyubsan ki?
R z a q u l u (anasının yanına gedib qolundan tutur). Ana, qorxma, heç şey yoxdur. (Gülür.) Ah! Ah!
G ü l c a h a n (yavaş-yavaş durur). Oğlum, bəs divanətək nə üçün qışqırırsan?
R z a q u l u. Heç, məşq edirdim. Deyirəm görüm, atamla gedəndə necə dava edəcəyəm.
G ü l c a h a n. Hara?
R z a q u l u. Qaçaqçılığa!

G ü l c a h a n. Axmaq-axmaq fikirləri başından çıxart.

R z a q u l u. Ana, vallah atam deyirdi səni də özümlə qaçaqçılığa aparacağam.

G ü l c a h a n (Rzaqulunun gözlərindən öpür). O çox da apardı, səni qoyan kimdir? Allahı sevirsən, elə şeyləri fikrindən çıxart.

R z a q u l u (əlindən tutur). Ana, sən mənim canım, mane olma, qoy gedim.

G ü l c a h a n (üzünə diqqətlə baxıb gözlərindən neçə dəfə öpür). Bircə de görüm, qaçaqçılığa nə üçün gedirsən?

R z a q u l u. Heç, ancaq istəyirəm atam kimi ad çıxardam. Qoyarsanmı? Hə? Mane olmazsan ki? Hə?

G ü l c a h a n (gülə-gülə). Atan quldurluğu, qaçaqçılığı dəxi tərək edibdir, dəxi getməyəcəkdir. Sən də ad çıxarda bilməyəcəksən.

Mən də bu gözlərə (gözlərindən öpür) həsrət qalmayacağam.

R z a q u l u. Nə deyirsən? Necə getməyəcəkdir? Mənə özü dedi ki, yaraq-əsbabını hazır et. İndi sən deyirsən getməyəcək?

Görünür, səni aldadıbdir, çünki hər vaxt yola çıxanda sən ağlayırsan, ona görə deyibdir ki, dəxi ağlamayasan.

G ü l c a h a n. Bu günədək o fikirdə idi, fəqət bu gün fikrini dəyişibdir.

R z a q u l u. Nə üçün? Nə olubdur ki?

G ü l c a h a n (Nadiri görüb). Özü gəlir, soruş, özü deyər.

DOQQUZUNCU GƏLİŞ

N a d i r. Rzaqulu, gəlibsən?

R z a q u l u. Bəli.

G ü l c a h a n (Nadirə). Oğlun məni qorxutdu. Evdə işə məşğul idim. Bir də eşidirəm biri fəryad edir: "Qoyma! Vur!

Tərpənmə!" Evdən tez çıxıb görürəm: tək özü qılınc ilə oynuyur.

N a d i r. Nə edirdin, oğlum?

R z a q u l u (başını aşağı salıb). Heç, məşq edirdim.

N a d i r. Nə məşq?

G ü l c a h a n. Deyir, mən də atam kimi istəyirəm ad çıxardam.

N a d i r (əlini oğlunun başına qoyub). Qoçaq oğlum! Hünərli oğlum!

G ü l c a h a n. Mən də deyirəm dəxi qaçaqçılığa getməyəcəksən. İndi səbəbini soruşurdu ki, sən gəldin.

N a d i r. Hünərli oğlum! Ad çıxarmaq üçün tövürlü yollar var. Ancaq qaçaqçılıqla ad çıxartmaq yaman nifrətli yoldur.

İnsan gərəkdir ağılı ilə, yaxşılıqla ad çıxartsın. Bu vaxtadək quldurluqdan nə ki söyləmişəm və özün eşidibsən çıxart başından. Mən düz yoldan azmış imişəm. Bundan sonra qılıncını ancaq vətən yolunda çıxart. Oğlum, düşmənlər vətənimizi tar-mar edirlər, müqəddəs yerlərimizi əldən alırlar. Bundan sonra gərəkdir quldurluğu bilmərrə buraxıb vətənə kömək edək, belə bir yolda ad çıxartmaq böyük bir səadətdir. Ümidvaram ki, mənim sözlərimi anlayırsan. (Rzaqulu dizi üstə düşüb başını uzadır. Nadir qolundan tutub durğuzur və gözlərindən öpür.) İndi bildim ki, mənim yolumda baş qoymağa hazırsan.

G ü l c a h a n (boynundan qucaqlayır). Gördün, dedim dəxi getməyəcəksiniz.

N a d i r. İndi durma oğlum, get qaçaqlara de ki, hazır olsunlar. (Rzaqulu gedir. Gülcahana.) Sən də get, mənimçün yola nə lazımdır hazırla. Dayım nə edir?

G ü l c a h a n. Yatıbdır.

N a d i r. Görükür, yorulubdur. Oyatma, qoy hələ yatsın, lazım olanda oyadarsan.

G ü l c a h a n. Yaxşı. (Gedir.)

N a d i r. Rzaqulu məni çox istəyir, nə desəm hazırdır. Sözlərim ona təsir etdi. Başını uzadır, yəni: boynumu vur, sözündən çıxmaram, dediyidir. Bərəkallah, oğul! Pərvərdigara, etdiyim günahların əvəzində ömrümün axırınadək sənin yolunda savab işlər edəmə, ancaq bu oğlumu mənə çox görmə! Məni onun gözlərinə həsrət qoyma!

ONUNCU GƏLİŞ

R z a q u l u. Baba, hazırdırlar, qulluğunuzu gözləyirlər.

N a d i r. De gəlsinlər. (Rzaqulu gedir.) Ah! (Fikirdə.) Xorasanı düşmənlərin əlindən xilas etdiyim günü tezmi görəcəyəm?

ON BİRİNCİ GƏLİŞ

Rzaqulu, bir neçə yaraqlı qaçaq.

N a d i r. Gəldiniz? Bu saat atlanıb düşün kəndlərə, ətraf-əsnafa! Hər kəsi gördünüz, deyərsiniz Nadir sizi çağırır.

Hamı gərək bu gün buraya cəm olsun. Hər kəs gəlməsə, adını soruşub yazarsınız, sonra mən onlara göstərərəm. Heç kəs də qorxmasın, eşitdiniz?

H a m ı. Bəli.

N a d i r. Di durmayınız. (Gedirlər.) Sən də Rzaqulu, de, mənim atımı hazır etsinlər.

R z a q u l u. Baba, mənim atımıdamı?

N a d i r. Yox, oğlum, bu səfər sən getməyəcəksən. Buralar şuluqdur, sən də evə bax. (Rzaqulu çıxır. Bir-bir, iki-iki kənd əhli kəlib Nadirə baş əyib qabağında dururlar.) Hər kəs yorulubdur, əyləşsin. Xoş gəlibsınız, hamı yığılanda mənə xəbər edin. (Evə gedir.)

K ə n d ə h l i n d ə n b i r i. Heç bu sifət bunda görükmüyübdür ki, deyə əyləşin.

İ k i n c i. Görəsən genə nə var, bəlkə işi düşübdür.

Ü ç ü n c ü. Əlbəttə, yorulubdur, quldurluğa getmək istəmir ki, arxayın evdə otursun. Biz də tövcü verək.

D ö r d ü n c ü. Xülasə, allah özü rəhm etsin, xeyir işə bənzəmir.

B e ş i n c i. Bizim evimizi düşməən azmı yıxır? Bu da indi istəyir ki, olub-qalanımızı alsın. Mənim sözümə baxsanız, hamımız çıxarıq gedərik, sonra nə edəcək, etsin. Ölüb getmişik, ölmüşün nəyini öldürəcəkdir. (Bu vaxt bunların arasında qovğa düşür, bunları çağırən qaçaqlar gəlirlər. Xalq onlara tərəf.)

H a m ı (bərkdən). Bizi nə üçün yığıbsınız?

ON İKİNCİ GƏLİŞ

Nadiri görəndə səslərini kəsirlər.

N a d i r. Həzərat! Xoş gəlibsınız! Bu vaxtadək məndən və atamdan zərərdən və əziyyətdən başqa bir şey görməyibsınız....

Əvvələn sizdən təvəqqe edirəm ki, mənim günahımdan keçəsiniz və sizə məlum edirəm ki, bugündən quldurluğu, qaçaqçılığı bilmərrə buraxıb, canımı, gücümü və aqlımı millət və vətən yolunda sərf edəcəyəm. Bəsdir, nə qədər əbəs

yerə qan tökdüm. Bəsdir, nə qədər siz mənim əlimdən dad çəkdiniz. İndi ancaq düz yolu tapmışam, indi ancaq anlamışam ki,

insan gərək vətən və millət yolunda işləyib qeyrət, həmiyyət göstərsin.
Özünüz görürsünüz, eşidirsiniz vətənimizi düşmən
hər yerdən zəbt edir. Hətta ziyarətgahlarımıza da əl uzadırlar. Bundan sonra
mən özümə söz verirəm ki, vətənimizi
düşmənlərin əlindən xilas edib milləti zülmədən qurtarım. Əvvəlinci gedən
yerim Xorasandır ki, sistanlıları oradan
gərəkdir qovmaq. Sizlərdən kim istəmir ki, ata-babalarımızın müqəddəs
yerlərini xilas edək, tainki bizdən sonra gələn
uşaqlarımıza bu ibrət ola, qeyrətə gəlib gözləri həmişə açıq ola? Kim istəyər
ki, öz əkdiyini özü biçməsin? Razısınız mı?
H a m ı. Razıyıq! Razıyıq!....
N a d i r. Bəs belə olan surətdə dağılınız ətrafda olan kəndlərə, car çəkin ki,
Nadir gedir Xorasanı düşmənlərin əlindən
qurtarmağa. Hamı yığılsın, hər kəsin nə yarağı-əsləhəsi var götürsün. Onu da
deyirəm: hər kəsin qeyrəti oyanmayıbdır,
getməsin. Ümidvaram ki, sözümə əməl edəsiniz.
H a m ı. Hazırıq vətən yolunda baş qoymağa! Hara aparırsan bizi apar.
(Bərkdən.) Nadir sağ olsun!.... Nadir sağ olsun!....

PƏRDƏ

YARIM MƏCLİS

İKİNCİ MƏCLİSİN MABƏDİ

Vaqe olur Xorasan yolunda. Bir neçə çadır, bir sərbaz əlində tüfəng çadırın
qabağında gəzinir. İki sərbaz yavuşda durub
çırpı yığır.

B i r i i c i s ə r b a z. Ağlın nə kəsir, Xorasana getməkdən bir şey olacaq, ya
yox?

İ k i n c i s ə r b a z. Necə?

B i r i n c i s ə r b a z. Deyirlər sistanlılar qalanı möhkəm bərkidiblər.

İ k i n c i s ə r b a z. Baxaq görək, necə olacaqdır. Şah gərək ki, bir xəbər
gözləyir, ona görə hələ getmək istəmir.

B i r i n c i s ə r b a z. Nə xəbər gözləyəcək. Düşmənlər dəli deyillər ki, Xorasan kimi şəhəri əllərindən verələr. Heç

bilirsənmi, ziyarətə gedənlərdən nə qədər xeyir götürürlər?

İ k i n c i s ə r b a z. Bundan əlavə, deyirlər onların xanı sərbazlara çox mərhəmət göstərir: hər nə qarət olunur, sərbazların aralarında bölünür.

B i r i n c i s ə r b a z. Ona görədir ki, Mahmud xanı sistanlılar sevirlər.

İ k i n c i s ə r b a z (əlini gözüne tutur). O kimdir, tez-tez çaparaq gəlir?

B i r i n c i s ə r b a z. Hanı? Hanı?

İ k i n c i s ə r b a z (əli ilə göstərir). Odur, bax! Odur!

B i r i n c i s ə r b a z. Bizim adam deyil?

İ k i n c i s ə r b a z. Bəli. Görəsən kim ola?

B i r i n c i s ə r b a z. Bir yaxşı bax, uzaqdan atlılar da görünürlər.

İ k i n c i s ə r b a z (diqqətlə baxır). Doğrudur, qərribə çox atlı var, görəsən kimdir?

B i r i n c i s ə r b a z. Lazımdır padşaha xəbər vermək.

İ k i n c i s ə r b a z. Ay, kimsən, dayan! (Tüfəngi götürür atmağa. Bu vaxt əvvəlinci sərbaz yüyürür Təhmasın çadırına tərəf, orada şeypur çalınır. Təhmas çadırdan tez çıxır, qarşıdan Nadir qoşunu ilə gəlir.)

T ə h m a s (öz sərbazlarına). Dayan! (Əli ilə.)

Nadir ürəkli Təhmas xana tərəf gəlir və iki tərəfin qoşunu xamuş durur.

N a d i r (qılıncı açıb Təhmasa verir). Qibleyi-aləm! Bu qılıncla mən çox ataları oğulsuz və çox uşaqları atasız və

anasız qoymuşam. Bu qılıncla çox nahaq qanlar tökmüşəm, çox evlər yıxmışam, indi qeyrət və insaf mənə qalib gəlib.

Gəlmişəm qibleyi-aləmin hüsuruna. Xahiş edirsən bu qılıncla başımı vur, yainki rüsxət ver, düşmənlərin təsərrüfündən

vətənimizi xilas edim, hərçənd dayımı göndərmişdim qibleyi-aləmin qulluğuna ki, mənim məqsudumdan xəbərdar etsin, amma

Xorasana məxfi göndərdiyim adam gəlib ürəyi odlayan xəbər gətiribdir.

Hirsimdən səbir edə bilmədim və özümü qibleyi-aləmə

yetirdim ki, məqsudumdan xəbərdar edim. İndi ixtiyar qibleyi-aləmdədir.

(Başını aşağı salıb durur).

T ə h m a s (yavuq gedir, qılıncı verir). Nadir! Sənin bu vətənpərəstliyin və aşkara qeyrətin məni vadar edir nəinki sənin

təqsirindən keçəm və bəlkə cəmi qoşunun ixtiyarını sənə tapşıram. Mən sənin təqsirindən keçdim. (Qoşuna üzünü tutub.)

Xoş o millətin halına ki, Nadir kimi köməyi var. Xoş o qoşunun halına ki,
Nadir kimi sərdarı var!!! Sağ olsun Nadir xan!
Q o ş u n. Təhmas şah sağ olsun! Nadir xan sağ olsun!

(Burada fars marşı çalınır.)

PƏRDƏ

ÜÇÜNCÜ MƏCLİS

Vaqe olur Xorasanın ətrafında. Bir tərəfdə Nadirin çadırı, o biri tərəfdə
Xorasan qələsi.

ƏVVƏLİNCİ GƏLİŞ

N a d i r (uzaqdan qoşuna baxıb). Mirzə Mehdi! (Yavuq gəlib daşın üstə
əyləşir. Fikrə gedib başını əli ilə tutur).

M i r z ə M e h d i x a n. Salari-müəzzəm!

Cənabi-süpəh-salari-sərdar! Nə buyurursunuz?

N a d i r (başını qaldırır). Gəlibsən?

M i r z ə M e h d i x a n. Salari-müəzzəm, bu gün üç gündür nə gecə
yatıbsınız və nə gündüz, bədənə zərərdir. Bir az rahat olun.

N a d i r. Mirzə Mehdi! Dünənki dava məni bir hala gətiribdir ki, özümü
tərlən kimi hiss edirəm. Həqiqət, dünənki dava
qabaqkı davalara bənzəməz. Qalanı allahın köməkliyi ilə bu gün alacağam,
düşməndə güc qalmayıbdır. (Qoşuna nəzər edir.)

M i r z ə M e h d i x a n. Qoşuna rahatlıq olacaq, yəni bu gün genə
davadır?

N a d i r. Xeyr, dünənki davadan sonra rahatlıq vermək olmaz. İş gərəkdir
isti ikən görəsən, bu gün gərəkdir qala alınsın.

(Dışqarıda səc.) Mirzə! Gör kimdir? (Mirzə Mehdi çıxır. Tək.) Bəli, indi bu
davalarımı Təhmas eşidibse, çox şaddır.

Görünür, ümidi mənə çoxdur. Yoxsa ,birdən-birə mənə qoşunun ixtiyarını
verməzdi və tək məni sistanlıların üstə

göndərməzdi.... Xeyr, çox da ümid etmək olmaz. O gün kağız göndəribdir
ki, tez İsfahana özünü yetir. Amma xəbəri yoxdur,

bilmir ki, İrani hər yerdən tar-mar etmək istəyirlər. (Fikrə gedib başını əli ilə tutur.)

İKİNCİ GƏLİŞ

Mirzə yavaş-yavaş gəlib Nadiri bu halda görüb danışmır.

N a d i r (başını qaldırır). Mirzə, gəlibsən? Kimdir? Nə səsdir?
M i r z ə M e h d i x a n. Qulluğunuza Sistan tərəfindən elçi gəlibdir.
N a d i r. Elçi?! (Ayağa durur.) Ah! Ah! Ah! (Gülür.) Elçi! Görəsən fikri nədir? Qala alınmasa biz tərəfdən qılinc yerə qoydu
yoxdur, Mirzə. Görürsən? (Rişxəndlə.) Buyursun! (Mirzə çıxır. Tək.) A....
Zərbi-dəstimi dadıblar.... Elçi nədir? Gərək xan özü
gəlib təvəqqe edə ki, mən ondan əl çəkim.... Xeyr, əl çəkmərəm. Ancaq
təvəqqe edə bilər ki, xalqı əbəs yerə qırmayım, özünü
öldürməyim.... Ancaq belə şeylərin təvəqqesi ola bilər....

ÜÇÜNCÜ GƏLİŞ

Elçi və Mirzə Mehdi.

E l ç i (baş əyib). Xidməti-şərifinizə salam edib Sistan xanının tərəfindən
göndərilmişəm.
N a d i r. Xub, buyruq?
E l ç i. Xanın xahişi budur ki, ümum xeyirdən ötəri davanı bərhəm edin.
N a d i r (acıqlı baxır). Nə şərti-şürotla?
E l ç i. Xan xahiş edir ki, layiqincə xərac versin.
N a d i r (gülür). AH! Ah! Qalada oturub dəhyek versin?! Xub! Cənab elçi,
xanınız çox əla xəyallara düşübdür....
E l ç i. Və bir də şərt edir ki, bundan sonra minbəd İranla dava etməsin.
N a d i r (gülə-gülə). Cənab elçi! Xanınıza ərz edərsiniz ki, bu gün hazır
olsun! Şərtnaməni yazıb göndərərəm və buyruq
verərəm ki, qolubağlı şərtnaməyə qol çəksin.
E l ç i (mat). Anlamayıram.
N a d i r. İnşaallah, bir saat keçmiş anlarsınız. Görünür, xanınız davada xabi-
qəflətdə imiş, zərbi-dəstimi görməyibdir
və illa görsə idi bu təklifləri mənə etməzdi. İnsafdırmı ki, ata-babamızdan
qalan yerləri alasınız, müqəddəs yerlərimizi

qarət edəsiniz və bizim qüvvətimiz ola-ola sizin xeyrinizə olan şərtləri qəbul edək? Hərgah xanınız xahiş edir ki, özü əsir olmasın, hərgah əbəs yerə qoşunun qanfişan olmağını istəməyir, iki saatadək Xorasanın qələsini gərək azad etsin. Və illa bu gün şəhəri alt-üstə çevirmək, anaları balasız, balaları anasız qoymaq mənim borcum olsun. İndi buyurun. (Əli ilə yol göstərir. Elçi baş əyib çıxır.) Mirzə! Görürsən, nə təkliflər edirlər? M i r z ə M e h d i x a n. Sərdarım, fikrinizdən xəbərdar deyillər. Dünən davanı kəsməkdən ola bilsin ki, xan özgə xəyallara düşübdür. N a d i r. Onun xəyalı mənə məlumdur. İstəyir vaxt alıb təzədən hazırlaşsın. Fəqət mən qoymaram göz açmağa. (Ayağa durub hazırlaşır.) Mirzə, bax gör, hamı hazırdırmı? (Mirzə çıxır. Tək.) Xorasanı əldən vermək istəmirlər.... Allah yar olsa, göstərəm!....

DÖRDÜNCÜ GƏLİŞ

M i r z ə M e h d i x a n. Əfqanıstandan məktub var. N a d i r. Aç oxu! (Nadir baxır, Mirzə ayaq ustə səslə oxuyur.) M i r z ə M e h d i x a n. "Süpəhsalar sağ olsun! Əfqanlar şücaət və rəşidliyinizi eşidiblər və fikrinizdən xəbərdar olublar ki, Xorasandan Əfqana üz qoyacaqsınız. Bu xəbər bunları təşvişə salıb, ciddi surətdə hazırlşırlar. Məclis qurub əhd etdilər ki, Allahyar xanı zindandan xilas edib qoşunu ona tapşırsınlar. Təzə qalalar tikməyə mübaşirdirlər. Hər növlə çalışırlar ki, qabağınızı kəssinlər. Kəhrizi Allahyar xanın qoşunu tutubdur və oradan Fərmanabada atlı qoşun göndərib istəyirlər dal tərəfdən sizə mane olsunlar. Bu əhvalatları vacib bilib qulluğu-şərifinizə məlum edirəm. Şərif xan." N a d i r. Başımdakı fikrimi bu xəbər busbütün dəyişdirdi. (Fikrə gedir.) Hər nə olmuş-olsa gərəkdir bu gün sistanlılarla qurtaram. Mirzə! Sən çıx yuxarı, tamaşa et davanı başlayıram. (Hazırlaşır. Mirzə çıxır, uca səslə.) Şeypur! (Şeypur səslənir, dışqarıda qılu-qal düşür.) Əvvəlinci foc, sağ tərəfdən! İkinci foc, sol tərəfdən! Üçüncü, daldan hazır olun! (Nadir əli ilə işarə edir, şeypur çalınır. Uca səslə.) Allah! Allah! Allah!

PƏRDƏ

ÜÇÜNCÜ MƏCLİSİN MABƏDİ

Vaqe olur İsfahan şəhərində. Şah Təhmas öz evində əyləşibdir və Heydər xan qabağında durubdur.

Ş a h T ə h m a s. Heydər! Nadirdən bəs bir xəbər gəlmədi?

H e y d ə r. Qibleyi-aləm! Gəlibdir.

Ş a h T ə h m a s. Nə xəbər var? Nə iş görübdür?

H e y d ə r x a n. Qibleyi-aləm sağ olsun! Heç şey. Yazmağından belə məlum olur ki, əbəs yerə qoşunun yarısını tələf edib bir iş də görməyibdir.

Ş a h T ə h m a s. Elə şey ola bilməz. Nadir ola bir iş bacara bilməyə?

H e y d ə r x a n. Qibleyi-aləm! Başdan gərək mənim sözümə diqqət edəydiniz; mən ərz etdim, quldura birdən-birə elə zor mənsəb vermək olmaz. Kim bilir qoşunun başına nələr gətiribdir.... Qoşun heç....

Ancaq....

Ş a h T ə h m a s. Nə üçün fikrə getdin? Söylə görüm!

H e y d ə r x a n. Qibleyi-aləm! Cürət edib ərz edə bilmirəm.

Ş a h T ə h m a s (hirsli). De görüm nə olubdur?

H e y d ə r x a n. Qibleyi-aləm! Belə deyirlər, guya Nadir qoşunu özünə tabe edib, istəyir hətta padşahlığa əl uzatsın.

Ş a h T ə h m a s. Sən hardan bilirsən? Kim deyir?

H e y d ə r x a n. Qibleyi-aləm! Kərratla yazıbsınız: ki, gəlsin, nə üçün gəlməyir? Və bundan əlavə, eşidirəm xalq və qoşun ona böyük məhəbbət göstərirlər.

Ş a h T ə h m a s (fikrə gedir). Doğru deyirsən, hərgah belə bir şey olmasa, bu vaxtadək onun cürəti nədir ki, mənim buyuruğuma əməl etməyə. Mən demişəm ki, hər əhvalatı yaz xəbər et, amma bu vaxtadək heç bir şey yazmayıbdir.

H e y d ə r x a n. Bir neçə məktub göndərilibdir, ancaq onun sözlərinə inanmaq mı olar? Məsələ, yazır ki, sistanlıları qovluyub

Xorasanı düşmənin əlindən xilas etmişəm, Əfqanıstanı alıb xanını əsir etmişəm.... Belə şeylər yazmaqdam məlum olur ki,

qibleyi-aləmi arxayın edib başındakı yaman fikirlərini istəyir birdən aşkar edə.

Ş a h T ə h m a s. Bu saat Süleyman xanı bir qədər qoşunla göndərərsən Əfqanıstana onun hər ixtiyarını alsın və boynunu onun gərək vurduram. Onda o qədər hünər olsun ki, padşahlıqa əl uzatsın? Xeyr.... Xeyr.... Qoymaram elə quldurlar tacıma əl uzadalar.

H e y d ə r x a n. Qibleyi-aləm! Nadirdə bir dil var ki, hamını aldadar, hökmünüzü yerinə tez yetiriniz, yoxsa bədbəxtlik üz verər.

Ş a h T ə h m a s. Durma! Necə ki, dedim elə edərsən, get bu saat Süleyman xanı qoşunla göndər.... (Heydər xan çıxır.)

Ş a h T ə h m a s (bir az fikirdən sonra). Hər halda, gərəkdir ehtiyatlı olmaq, güc onda, ad onda, dövlətin cəmi əyanları ona tərəf.... Yox, bu işi belə qoymaq olmaz, gərəkdir onun başı vurula, Heydərən savayı qeyri vəzirlər də bir neçə dəfə deyiblər ki, Nadirə ümid bağlamq olmaz....

ƏVVƏLİNCİ GƏLİŞ

H e y d ə r x a n. Qibleyi-aləm! Xəbər gəlibdir ki, Nadir şəhərin on, beş ağaclığındadır.

Ş a h T ə h m a s. Buyruq ver ki, şəhərə qoymasınlar.

H e y d ə r x a n. Qibleyi-aləm! Bu saat onun qabağını saxlamaq olmaz.

Buyruq veriniz gəlsin, vaxta ki, daxil oldu, cəllada hökm edərsiniz boynunu vursun.

Ş a h T ə h m a s. Yaxşı, sən cəllada deyərsən hazır olsun. Buyruq ver ki, Nadir şəhərə daxil olanda qoşunu bir ağaclıqda

qoysun və şəhərin xəlqi çox şadlıq etməsin. (Təhmas öz otağına gedir.)

H e y d ə r x a n. Hər nə hiyləm var idi işlətdim. İndi padşaha məndən müqərrib bir kimsə olmadığını Nadir düşünər.

Mənim əslim xan, dövlətin hər bir ixtiyarı mənim əlimdə, Nadir isə dünənki quldur. Doğrusu, ürəyim qəbul etməyir ki,

dünənki quldur bu gün bu tövr şan-şövkətə layiq olsun.... Xeyr.... Vaxtında gərəkdir iş görmək....

Ş a h T ə h m a s (daxil olur. Uzaqdan şeypur səsi). Heydər! Bu nə səsdir?

(Heydər xan qapıya gedərkən, qapıdan Nadir və

sərkərdələr daxil olub şahın qabağında dizləri üstə oturlar.) Durun! (Əli ilə göstərir.) Bir adam ki, padşahın

əmrindən çıxdı, ona xeyir-dua vermək olmaz, onun başı gərəkdir vurulsun.
(Nadir və qeyriləri ayağa durub bir-birinə
təəccüblə baxırlar.)

N a d i r. Qibleyi-aləm! Nə günahın sahibiyəm?

Ş a h T ə h m a s. Günahın çoxdur: neçə aydır gedibsən, beş min qoşun
aparıbsan, bu vaxtadək bir şey yazmayıbsan, bəs
bundan məlum olur ki, padşahın əmrindən çıxıb, başında qara fikirlər
bəsləyirsən. Mən o başı yox etdirərəm..
(Bərkdən.) Cəllad!

İKİNCİ GƏLİŞ

N a d i r (uca səslə). Səbir ediniz, qibleyi-aləm! Təvəqqe edirəm
qulluğunuza göndərdiyim məktubları buyurasınız
gətirsinlər.

Ş a h T ə h m a s. Nə məktub?

N a d i r. Hər nə ki olubdur, hər şəhəri ki almışıq, hamısının barəsində Mirzə
Mehdi yazıbdır. Mirzə, doğrudurmu?

M i r z ə M e h d i. Bəli, hər əhvalat ki olub, vaxtbavaxt təfsilən qibleyi-
aləmin qulluğuna yazılıb göndərilibdir.

Ş a h T ə h m a s. Heydər! Kağızları gətir görüm.

N a d i r. Qibleyi-aləm! Fikrinizə gəlirmi, qoşunun qabağında and içdim ki,
bundan sonra səmim-qəlblə millətə və dövlətə
kömək edəcəyəm? Ola bilərmə o andımdan sonra padşahıma və dövlətimə
xəyanət edəm?

Ş a h T ə h m a s. Onlar köhnə sözdür.... İnsanın qəlbini bilmək olmaz.

ÜÇÜNCÜ GƏLİŞ

Heydər xan kağızları gətirib verir şaha.

H e y d ə r x a n. Qibleyi-aləm, ancaq iki kağız alınıbdır. (Şah Təhmas
kağızları alıb baxır.)

Ş a h T ə h m a s (başını yırğalayıb). Bəli, hərgah burada yazılanın hamısı
düz olsa, çox hünərlər edibsiniz, amma....

N a d i r. Qibleyi-aləm! Səbəb nədir ki, mənim sözlərimə inanmırsınız? Və
nə səbəbə gərəkdir mən yalan danışam və y
ainki yazam? Təvəqqe edirəm buyurasınız qalan məktubları. da gətirsinlər.

Ş a h T ə h m a s (Heydər). Dahadamı var?

H e y d ə r x a n. Qibleyi-aləm! Qeyri məktublar o qədər lazımlı olmadığına görə saxlamamışam.

Ş a h T ə h m a s. Əhvalat fikrindədir, ya yox? Nə yazılmışdı?

H e y d ə r x a n. Bir qəribə və lazımlı söz yox idi, o barədə kərratla qibleyi-aləmə ərz etmişəm və məxfi edəcəyəm.

N a d i r (acıqlı). Qibleyi-aləmdən çox təvəqqe olunur ki, qalan məktubları harada olsa Heydər xan tapsın; ikinci, mən

dövlət və millət yolunda qılınc vuram, necə ola bilər ki, dövlətin məndən gizlin sözü ola vəhalonki cəmi qoşun hamısı

mənə tabedir: öl dəsəm ölərlər, qal dəsəm qalarlar....

Ş a h T ə h m a s. Nadir! Özünə çox ümid edirsən, yaman fikirləri başından daşla! Yoxsa ... başından özgə bir xəyallar

keçir? Hə?

N a d i r. Şahım! Fikrimdə vətənə rəvnəq verməkdən, onu düşmənin zülmündən, məşəqqətindən qurtarmaqdan başqa bir

şey yoxdur. Qibleyi-aləm! Bunu gərəkdir fikrinizdən unutmayasınız ki, mənim xüsusi düşmənlərim çoxdur, gözləri görüb

xain olan ürəkləri qəbul etmir ki, mən quldurluqdan qibleyi-aləmin mərhəməti ilə gəlib bu şan və şövkətə çatam. Xülasə....

(Fikirdə.) Məlum olur ki, mən qibleyi-aləmin buyurmağına görə, özgə fikirlərə düşmüşəm. Bəli.... Hərgah mənim ... o

fikirlərim qibleyi-aləmə naxoşdur, buyursun bu saat başımı vursunlar; ancaq təvəqqe edirəm hamı məktubları tapdırıb

oxuyasınız, o vaxt yəqin edərsiniz, mən qibleyi-aləmin hüsurunda nəinki tənbehə və bəlkə böyük olan mənəşəbə layiq olam....

Bu biçarə sərkərdələr və qoşun aslan kimi dava edib, cəmi Xorasan və Əfqanıstan mahallarını zəlzələyə gətirib xanlarını

əsir, yerlərini tar-mar ediblər. Bunlar göstərən qeyrətin əcri budurmu? Bu binəvalar şad-xürrəm gələrkən fikir edirdilər:

"Şahımız bizə mərhəmət və ənəm edəcəkdir", fəqət.... (Fikrə gedir.)

Ş a h T ə h m a s (hirsli). Mənə nəsihət etmə! (Başını əli ilə tutub fikrə gedir və əli ilə işarə edir ki, çıxsınlar.

Nadir xan və qeyriləri çıxırlar. Tək.) Ürəyimizi şad edəcəkdir! Ənam edəcəkdir! Yaxşı şad edərəm! Dünənki quldur mənə

nəsihət edir. Xeyr, görünür, bir şey var, Heydər deyən söz gərəkdir doğru ola. İnsan belə olurmuş. Bir az ki, əlinə ixtiyar

verərsən, özünü itirər. (Fikir.) Yox, bu işi belə qoymaq olmaz, vaxtən çarə qılmaq.... (Fikir.) Nə etmək? Kimdən bilmək ki,

həqiqət, Nadir padşahlıq fikrinə düşübdür. Heydər in sözünə çox da inanmaq olmaz. (Fikir). Tapdım.... Mirzə Mehdi
Nadirin ən müqərrib adamıdır, onun hər bir gizlin fikri olarsa bilər.... Tələb edərdəm. Qorxusundan hər nə varsa, açıb deyər. (Qapıdakı fərğaşa). Heydər xanı buraya çağır. (Fikirdə.)

DÖRDÜNCÜ GƏLİŞ

H e y d ə r x a n (daxil olur). Qibleyi-aləm! Buyuruğunuz?
Ş a h T ə h m a s. Heydər! Bu saat Mehdi ni buraya çağır.
H e y d ə r x a n. Qibleyi-aləm sağ olsun, Mirzə Mehdi ni?
Ş a h T ə h m a s. Mirzə Mehdi ni! Mirzə Mehdi ni! Mənə lazımdır. Nadir onsuz heç yerə getməz və ondan bir şey gizlətməz.
Bir-birinə məhəbbətləri çoxdur.
H e y d ə r x a n. Təəccüb! Qibleyi-aləmin hüsurunda elə adamların nə işi gərəkdir ola?
Ş a h T ə h m a s. Heydər, elə demə, Mehdi ağıllı adamdır. Yaxşı qələmi var, mən istəyirəm məxsus Nadir in barəsində onunla söhbət edəm.
H e y d ə r x a n. Bəçəşm! (Çıxır.)
Ş a h T ə h m a s. Mehdi ni qorxutmaq gərəkdir, yoxsa Nadir in pünhan işlərini açmaz; Nadiri o çox istəyir. (Fikrə.) Bəli, qorxu başa bəladır, onu zindana saldırram. (Fikrə.) Yox.... Əvvəl xoşluqla, hərgah xoşluqla olmadı, onda güc ilə dedirdərdəm.

BEŞİNCİ GƏLİŞ

H e y d ə r x a n (daxil olur). Qibleyi-aləm sağ olsun! Mehdi gəlibdir.
Ş a h T ə h m a s. De gəlsin. (Heydər çıxır.)

ALTINCI GƏLİŞ

M i r z ə M e h d i x a n. Salaməleyküm!
Ş a h T ə h m a s. Mehdi! Əyləş! (Mirzə Mehdi oturmayıb qolu bağlı qabağında durur. Şah Təhmas Heydər xana işarə edir

ki, çıxsın.) Mehdi! Qələmin yaxşı olmağa görə istəyirəm sənə bir böyük mənsəb verəm, ancaq gərəkdir sidqi-ürəklə dövlətə qulluq edəsən.

M i r z ə M e h d i x a n (baş əyib). Qibleyi-aləmin mərhəməti mənim üzərimdə çoxdur. Ancaq qibleyi-aləm sağ olsun! Böyük mənsəbə mən özümü layiq bilmirəm.

Ş a h T ə h m a s. Ümidvaram ki, qələmin gücü ilə dövlətə çox mənfəət gətirəsən, dövlətə və millətə zərər olan şeyləri təxirsiz bildirəsən ki, vaxtında bəlanın əlacını tapmaq. (Mirzə Mehdi xan fikirdə.) Nə üçün fikrə getdin?

Anlamayırsanmı?

M i r z ə M e h d i x a n. Qibleyi-aləm! Həqiqət, anlamıram.

Ş a h T ə h m a s. Anlamayırsan? Məsələn, bir şəxs padşahın canına qəsd edə, belə bir əhvalatı lazım gəlirmi xəbər edəsən?

M i r z ə M e h d i x a n. Əlbəttə!

Ş a h T ə h m a s. Bəs de görüm, Nadirin tərəfindən bir şey eşitməyibsənmi?

M i r z ə M e h d i x a n. Xeyr, qibleyi-aləm!

Ş a h T ə h m a s. Bəlkə məqami-dostluqda sənə demiş ola ki, guya fikrindən padşahlıq keçir.

M i r z ə M e h d i x a n. Qibleyi-aləm! Neçə ildir mən onunla bir yerdə oluram, hər bir sirri və pünhan sözü olubsa, məndən gizlətməyibdir, həməvaxt felindək və qövlindən səltənətiniz payidar olmağı və qibleyi-aləmə artıq dərəcədə məhəbbəti aşkar görünür. Həqiqət, dava məqamında şir kimi şəmşir əlində hamıdan qabaq düşmən müqabilinə gedibdir. Padşahını sevməyən şəxs də bu tövr edərmə?

Ş a h T ə h m a s. Bəs görürük heç bir şey eşitməyibsən?

M i r z ə M e h d i x a n. Heç!

Ş a h T ə h m a s (hirsli). Səni zindana salandan sonra hamısını deyərsən....

Get, amma bir adama bizim söhbətimizi deyibsən, özünü ölmüş bil! (Baş əyib gedir.)

Ş a h T ə h m a s (fikirdə). Bəlkə Heydər səhvdir, ağlım kəsmir ki, Nadirdə belə cürət ola. Hərgah bu fikrə düşmüş olsa da, bu tezlikdə aşkara çıxarmaz. (Fikrə gedib başını əli ilə tutur.)

YEDDİNCİ GƏLİŞ

H e y d ə r x a n (yavaş-yavaş daxil olur). Qibleyi-aləm! Nə üz veribdir?

Ş a h T ə h m a s (başını qaldırıb). Sənsən? Heydər, mən fikrimi sənə barəndə dəyişdirdim. Dövlət işlərində səndən mənə müqərrib adam yoxdur, özün görürsən sənə nə qədər mərhəmətim keçir, cəmi dövlətin ixtiyarını vermişəm sənə. Bununla belə, işdən belə məlum olur ki, sən istəyirsən Nadir kimi adamı mənə düşmən edəsən . Deyirsən, guya Nadir istəyir padşahlığı əlimdən alsın, taxtda özü əyləşsin. Mənim heç dəliliyim yoxdur. Mirzə Mehdi ki, ona müqərrib adamların biridir, söyləyir, Nadir mənim yolumda baş qoymağa hazırdır. Və bir də qeyri məktublar ki, Nadir işarə edir, məni təşvişə salıbdır. Hanı o məktublar?

H e y d ə r x a n. Qibleyi-aləm! O məktubların məzmununu siz bilirsiniz, haman məktublarda yazılan əhvalat Əfqanıstan barəsindədir.... Bundan qeyri bir əhvalat yoxdur. O ki qaldı Nadirin əminliyinə ... şəkkim çoxdur.... Qibleyi-aləm! Sizinlə söhbət edəndə diqqət etdinizmi, dedi: qoşunlar və sərkərdələr hamısı mənə tabedir.... Bu nə sözdür? İşarə deyilmi?

(Şah Təhmas fikrə gedir.)

Ş a h T ə h m a s. Bəs Nadirin xain olmağını, görükür, sən yəqin edibsən? H e y d ə r x a n. Yəqin, mənə gün kimi aşkardır. Mənim məsləhətimə görə Nadiri gərəkdir bu gün zindana salalar, tainki əlaqəsi heç kimsə ilə olmasın. Çünki bu xəbərləri eşitsə, həm qoşunu və həm sərkərdələri təhrik edər ki, qibleyi-aləmin üzünə ağ olsunlar.... (Şah Təhmas fikrə gedir, Heydər xan qoynundan kağız çıxarır, Şah Təhmas kağızı görür.)

Ş a h T ə h m a s. Bu saat buyruq verərsən onu həbs etsinlər. (Bərkdən.) Bu saat! O nə kağızdır?

H e y d ə r x a n. Qibleyi-aləm! Bu gün gəlibdir. Osmanlı dövləti bizim şərtnaməmizə cavab yazıbdır.

Ş a h T ə h m a s. Nə yazıbdır?

H e y d ə r x a n. Yazır ki, gərək biz Ərəs çayının sağ tərəfini onlara verək....

Ş a h T ə h m a s (fikirdə). Sağ tərəfini.... Xeyr, elə şey ola bilməz!

H e y d ə r x a n. Əlbəttə, belə şey ola bilməz, amma....

Ş a h T ə h m a s (acıqlı). Necə amma?

H e y d ə r x a n. Çarəmiz yoxdur, gərək razı olaq.

Ş a h T ə h m a s. Necə çarəmiz yoxdur? Nə üçün gərək razı olaq?

H e y d ə r x a n. Qibleyi-aləm! Osmanlının müqabilinə çıxmaq üçün əqəllən gərək 20.000 qoşunumuz ola. Bu qədər qoşunu keçən davalardan sonra yığmaqmi olar?

Ş a h T ə h m a s (başını əli ilə tutur və bir az fikirdən sonra). Yox.... Mən səhv etmişəm. Bu saat gedib Nadiri çağırarsan buraya. Əvvəlki buyruğumu ki, həbsə salsınlar, əlbəttə, deməzsən. Mən görürəm onsuz bu iş başa gəlməz. Bu saat gərəkdir onu hüsuruma gətirəsiniz və Cəfər xan, Mehdi xan burada olsunlar.

H e y d ə r x a n. Qibleyi-aləm!

Ş a h T ə h m a s. Durma, buyurduğuma əməl et! (Heydər xan çıxır.) Nadir bu halda dövlətin müşkül işlərində gərəkdir, ah...

Nə yaman halətdir! (Fikirdə.) Nə üçün mən Heydərə inanıb Nadiri özümə düşmən edirəm? Yox, tamamdır! Bu gündən Heydərə çox ümid etməmək.

SƏKKİZİNCİ GƏLİŞ

R z a x a n. Qibleyi-aləm! Bu saat xəbər gəlibdir ki, Osmanlı İrəvandan keçib 30.000 qoşunla bizim torpağa ayaq qoyubdur.

Ş a h T ə h m a s. Elə şey ola bilməz. Ancaq bu xəbər vardır ki, bizim şərtnaməni qəbul etməyib istəyir ki, Ərəs çayının sağ tərəfini onlara verək.

R z a x a n. Qibleyi-aləm! Bu xəbəri yəqin bilib qulluğnuza gəlmişəm, yoxsa cürət etməzdim.

Ş a h T ə h m a s. Bəs Heydər görükür, səhvdir. Ah ... xain.... Ah ... bədbəxt Heydər! Bu saat onu çağırarsan, görüm bu əhvalatları nə üçün gizlədir?

(Rza xan istəyir çıxsın. Nadir xan, Heydər xan, Məhəmməd xan, Cəfər xan daxil olurlar.)

Ş a h T ə h m a s (Nadirə). Mən sənə təqsirindən keçib əvvəlki ixtiyarını qaytarıram. Ümidvaram ki, bir para xəyalatdan qayıdıb sədaqətdə xidmət edəsən. Bu saat Rza xan bir qəmgin xəbər gətiribdir, guya Osmanlı bizim yerlərə ayar qoyubdur. Ona görə vaxtı fəvq etməyib Rza xanı, Məhəmməd xanı və Cəfər xanı köməkçi götürüb kedərsən düşmənin müqabilinə!

N a d i r (əvvəl yavaş səc ilə, sonra getdikcə səsinə ucaldır). Qibleyi-aləmin mərhəməti mənim üzərimdə çoxdur. Bu vaxtadək sidqi-qəlblə dövlət və millətə qulluq etmişəm: vətənimizi düşmənlərdən xilas etmişəm. Xorasandan sonra qibleyi-aləmin

xəbəri olmaya-olmaya əfqanların üstünə getmişəm, yerlərini alıb özlərini
dağa-daşa salıb vaxtında şahıma xəbər
etmişəm. Amma bu qulluqlarımın əvəzində qibleyi-aləmin tərəfindən nəinki
böyük mərtəbəyə və hətta bir xoş nəzərə də
layiq olmamışam. Mən heç! Amma qoşun, qoşun üçün padşahımın
"mərhəbə" səsi qüvvəti-qəlb və böyük səadətdir.. Dövlətə
bugünədək mən xəyanət etməmişəm, bununla belə, qibleyi-aləm! Bir saat
bundan əqdəm, necə ki, eşitdim, buyruq vermişsiniz
məni həbsə salsınlar.... Çox təəccüb! Çox təəccüb! Səbəb? Səbəb? İnsanın
biinsaf, biqeyrətliyi və paxıllığı! Bilirəm,
hamısını bilirəm, fəqət qibleyi-aləm! Özümə cürət edib deyirəm: həmişə
padşah ilə millətin arasında olan pərdə
dövlətin viran olmağına və millətin bədbəxtliyinə ən birinci səbəb olubdur.
Bu pərdə vəzirlərdən ibarət bir şeydir ki,
həm padşahı və həm də milləti qaranlıqda saxlar. Nə padşahın millətdən və
nə millətin padşahdan xəbəri olmaz. Millətin
zülmdən ah və nalə səsinə padşah eşidərsə, vəzirlər deyərlər: qibleyi-aləm!
Səni millət alqışlayır, alqışlayır.... Ağılsız,
fərasətsiz öz vəzifəsini anlamayan padşah bu sözlərə inanar, inanıb da
zavallı millətin daima göz yaşına və axırda
vətənin puç olmağına səbəb olar. İndi, həzərat! Bir padşah ki, dövləti və
milləti tapşıra biinsaf, bimərifət şəxslərə
(baxır Heydər xana və səsinə ucaldır), bir padşah ki, canfışan olan qoşunun
və sərkərdənin qədr-qiymətinə bilməyə
(üzünü xanlara) tac və səltənətə layiq deyil. Hərgah istəyirsiniz vətənimiz
hər fəsaddan xali və asudə ola gərəkdir belə
padşah səltənətdən xaric olsun....
C ə f ə r x a n, R z a x a n, M ə h ə m m ə d x a n (hamı qılınclarını
siyirib). Doğru buyurursunuz.... Nadir şah çağ olsun!
Nadir şah sağ olsun!

(Şah Təhmas və Heydər xan özlərini itirirlər və dilləri tutulur.)

PƏRDƏ

BEŞİNCİ MƏCLİS

Vaqe olur İsfahanda, Nadirin iş otağı: bir tərəfdə stol, üstündə kitablar. Otaq xalılarla döşənmiş; Mirzə Mehdi xan oturub yazır.

M i r z ə M e h d i x a n. Görəsən belə bir vücudu İran daha görəcəkmi?

Çətin! Sözü bir, ürəyi saf, şir ürəkli, aslan

qüvvətli, vətəninə sevən, millət yolunda can qoyan, sahibsizlərə sahib,

köməksizlərə kömək edən, yetimlərə pərvəriş verən

Nadir heyfa ki, tez qocaldı. İndi düz qırx altı yaşı var. Bununla baxanda

altmış sinnində qocaya oxşayır. Ay zəmanə! Kim

deyərdi Nadir belə tez davadan əl çəkər? Hazır dava adı gələndə özgələrini

göndərir, axırncı Dağıstan davasından sonra

çox təgyir tapıbdır. Doğru deyirlər: "Söz qılınıcdan kəskin olar"; həqiqət

elədir! Nainsaf şəxslərin sözləri, biqeyrət,

müftəxor xanların büxlü həsədləri Nadirə çox təsir edibdir. Heydər xan

cəzasına çatdı. Çəfər xan, Rza xan, Məhəmməd xan

-- dövlətin əvvəlinci adamları şahiddirlər ki, Nadir taxtdan baş qaçırdı,

amma indi haman bu şəxslər Nadirin

barəsində qeyri sözlər danışirlar. Deyirlər, guya Nadir Səfəvi nəslinin

əlindən səltənəti güc ilə aldı.... Xülasə, bu axır

vaxt Nadirin əhvalı xeyli pərişandır, bir boş söz ilə halətindən çıxır. Gör iş nə yerə çatıbdır ki, mənimlə də hirsli

danışır, vəhalonki mənim xatirimi çox istərdi. Kim bilir, bəlkə məndən də

söz düzəldib deyiblər. (Fikir. Qapıya tərəf

gəlib baxır.) Heyhat! Bundan müqəddəm sübh saat beşdə, altıda işə məşğul

olardı, amma indi saat ondur, bu vaxtadək

gəlməyir. (Qapıdan baxır.) Yox, gəlir. (Mirzə Mehdi kağızlarını götürür,

Nadir əlində ağac şah paltarında hirsli,

yavaş-yavaş daxil olur.)

ƏVVƏLİNCİ GƏLİŞ

N a d i r ş a h (ətrafına nəzər yetirir.) Mirzə, Dağıstan davasını yazıb qurtarıbsanmı?

M i r z ə M e h d i x a n. Xeyr, qibleyi-aləm, qurtarmağa az qalıbdır.

N a d i r ş a h. Neçə günə tamam olar?

M i r z ə M e h d i x a n. Qibleyi-aləm, on günün ərzində qurtararam.

N a d i r ş a h (hirsli). Yaz, yaz tez qurtar, mənə lazımsan! (Fikir.)

M i r z ə M e h d i x a n. Qibleyi-aləm! Nə barədə?

N a d i r ş a h. Bir neçə daxiliyyə işlər var, bir neçə qanunlar var. İstəyirəm yazasan. (Fikir.) Əvvəla, fikrim budur ki, iki düşməni barışdıram. (Mirzəyə diqqətlə baxır.)

M i r z ə M e h d i x a n. Qibleyi-aləm sağ olsun, anlamıram!

N a d i r ş a h (acıqlı). Hə! Hə! Əlbəttə, adam demirəm: iki düşmən, yəni iki məzhəb. (Mirzə fikrə gedir.) Nə üçün fikrə getdin, yoxsa yenə başa düşmürsən?

M i r z ə M e h d i x a n. Bəli, qibleyi-aləm! İndi başa düşdüm.

N a d i r. Doğrusu, şiə, sünni adı eşidə bilmirəm. Gərək bu iki məzhəb birləşə. Nə səbəbə, mənfəəti nədir? Onları sonra deyərəm.

M i r z ə M e h d i x a n. Doğrudur, qibleyi-aləmin əlində. hər bir şey asandır. Amma.... Bu iki məzhəbin birləşməyi çətindir.

N a d i r ş a h. Mənim əlimdə heç bir şey çətin deyil.. İnşaallah, hərgah allah yar olursa, məqsudimə çataram. Dünən Rza xanı göndərdim Axund Molla Əli Əkbərin yanına ki, indidən başlasın xalqa nəsihət etməyə. Bu gün gərək cavab gətirə. Vaxta ki, burada xalq hazır oldu, onda Osmanlıya yazmalıyam, tainki şərt-şürtlərini mənə məlum edələr.

M i r z ə M e h d i x a n. Allah xeyir versin!

N a d i r ş a h. İkinci fikrim budur: gərəkdir İncil bizim dilə tərcümə oluna.

M i r z ə M e h d i x a n. Qibleyi-aləm! O nə üçün?

N a d i r ş a h. Dövlətin mənfəəti üçün. Hər padşaha lazım gəlir qeyri tayfanın dinini bilsin, tainki qeyri tayfa ilə dininə müvafiq rəftar olunsun.

M i r z ə M e h d i x a n. Bəli, qibleyi-aləm! Fikriniz gözəl bir fikirdir.

N a d i r ş a h. Üçüncü fikrim: mollaların ixtiyarlarını azaltmaq.... Hesab etmişəm, bir ildə məscidlərdən yeddi milyon manat mənfəət alınır. Heç bilirsən kimlər məsrəf edirlər?

M i r z ə M e h d i x a n. Xeyr, qibleyi-aləm!

N a d i r ş a h. Mollalar və axundlar! Bu pul gərəkdir dövlətin xəzinəsinə yığılsın, zira ki, xəzinədə pul olmasa qoşun saxlamaq olmaz, qoşun olmazsa vətən saxlamaq olmaz. Vətən gedərsə məscid də olmaz və bəlkə din də əldən gedər.

M i r z ə M e h d i x a n. Qibleyi-aləm! Bəs mollalar nə ilə dolanacaq etsinlər?

N a d i r ş a h. Əvvəla, bu qanundan sonra hər bir tənbel mollalığa qaçmaz.

İkinci, mollalığa layiq olan şəxslərə, dinə rəvac verən üləmalara, islamın qeyrətini çəkən axundlara məvacib təyin edəcəyəm.... Əsil mətləb budur ki, mollaı öz

ixtiyarına qoymamaq. Bir dövlət ki, mollalar ixtiyarında yaşadı, ol dövlətdə tərəqqi olmaz.... Çünki bir neçə səbəblərə görə molla qismi həmişə çalışar ki, xalq qaranlıqda yaşasın.... Daha doğrusu, dövlətə dair qanunları bilmərrə ruhanilərdən almaq gərəkdir.... (Fikir.) Dördüncü fikrim budur: gərəkdir mənim padşahlığımda fəqir və sail tapılmaya, məgərinki əlsiz-ayaqsızlardan başqa. Bir dövlətin ki, fəqiri, saili çox oldu, o dövlətin tez puç olmağına ehtimal var.... Xülasə, bu minval başımda çox fikirlər var.... (Fikrə gedir.) Ümidvaram ki, bunlar hamısı düzələ.... Bu gün Rza xanı gözlüyürəm axunddan cavab gətirsin, gərək ki, gələn odur. (Rza xan daxil olur.)

İKİNCİ GƏLİŞ

N a d i r ş a h. Rza xan! Necə oldu?

R z a x a n. Qibleyi-aləm, fikrinizin hamısını bəyan etdim, lakin....

N a d i r ş a h (acıqlı). Necə lakin? Hə, de görüm!

R z a x a n. Qibleyi-aləmin gözəl fikirləri axunda xoş gəlmədi....

N a d i r ş a h. Xoş gəlmədi? Mən istəmirəm özünü buraya çağırırdım, tainki mənim yanımda qorxusundan bəli deyib, gedəndə yenə öz bildiyini edə. İndi ki, belə oldu (ağacı yerə vurur), bu saat de görüm, nə üçün xoş gəlməyir?

R z a x a n. Qibleyi-aləm! Deyir mən əvamünnasdan qorxuram, bir söz bu barədə danışsam, evimi qarət edərlər.

N a d i r ş a h. Ay biçarə, canından qorxmur, evindən qorxur. İndi ki, belə oldu (hirsli), bu saat gedib buyruq verərsən

başını kəssinlər. Dinə rəxnə olan mollaların pərəstarı olan Süleyman xanı həbsə salsınlar.... (Hirslənib ayağa durur,

hirsindən danışa bilmir, ağacı yerə vurur.) Durma, bu saat padşah

buyuruğına əməl et.... (Rza xan çıxır.) Mirzə, bu saat

sultana kağız yaz ki, mən xahiş edirəm ümum xeyirdən ötəri iki məzhəb

birləşə, eşitdin? (Ağacı yerə vurur.) Mən

göstərərəm o məlun müftəxorlara.

M i r z ə M e h d i x a n. Bəçəşm! (Nadir şah çıxır.) Bəli, az düşmən vardı, indi də mollalar. Bunların qabağında

dayanmaqımı olar? Bundan müqəddəm genə məndən söz eşidərdi, amma indi artıq söz danışmaq olmayır. İnsafən, başındakı

fikirlər nə gözəl fikirlərdir, nə gözəl qanunlardır! Bunlar hamısı dinpərəst və millətpərəstlik nişanəsidir, amma heyfa, anlamayırlar.

(Cəfər xan içəri daxil olur.)

ÜÇÜNCÜ GƏLİŞ

C ə f ə r x a n. Mirzə Mehdi xan! Bu nə əhvalatdır? Deyirlər şah buyruq veribdir Molla Əli Əkbərin boynunu vursunlar.

M i r z ə M e h d i x a n. Bəli, xan, doğrudur.

C ə f ə r x a n. Səbəb?

M i r z ə M e h d i x a n. Bir neçə sifariş göndərmişdi, əməl etmək istəməyir.

C ə f ə r x a n. Necə? Nə sifariş?

M i r z ə M e h d i x a n. Rza xandan sual ediniz, sizə hamısını nəql edər. Çünki işin içində odur.

C ə f ə r x a n. Bu iş yaxşı olmadı. Mollaları özünə gərək düşmən etməyə idi.... (Fikir.)

M i r z ə M e h d i x a n. Fikir edirsən, görürsən haqq deyir. Bunun sözü budur ki, dinə rəxnə salmasınlar. Bunun çalışdığı odur ki, islam qüvvətlənsin, millət ayılsın, vətən tərəqqi etsin. Nə etməli? Bu bir tərəfdən işi düzəldirsə, xanlardan bir neçəsi pozur. Məsələn, buyruq veribdir ki, Süleyman xanı həbsə salsınlar. Çünki bir neçə müftəxorları padşahın üzünə durquzur.

C ə f ə r x a n. Allahu-əkbər! Nə yaman iş oldu. Tərs kimi də bu gün şikara çağırıbdır, gərək gedək. Bunun bu halətində şikara gedərsən, gərək hər qədəminə diqqət edəsən. Allah elə edəydi ki, şikara getməyə idi.

M i r z ə M e h d i x a n. Olsun ki, bu gün şikara getməyə, çünki ovqatı nəhayətdə təlxdir.

C ə f ə r x a n. Xeyr, necə ovqatı təlx olmuş olsa, dediyi söz fikrindən çıxmaz. Yaxşısı budur ki, mən gedim, bəlkə mənə görməsə şikar fikrinə düşməyə. (İstəyir çıxsın, Nadir şah rast gəlir.)

DÖRDÜNCÜ GƏLİŞ

N a d i r ş a h. Cəfər, hara gedirsən?
C ə f ə r x a n (qorxa-qorxa). Heç, qibleyi-aləm.
N a d i r ş a h (hirsli). Necə ki, heç? Hara gedirdin?
C ə f ə r x a n. İstədim fərxaşdan xəbər alam qibleyi-aləm bu gün şikara təşrif aparacaqdır, ya yox?
N a d i r ş a h. Əlbəttə! Əlbəttə! (Mirzə Mehdi xana.) De, hazırlaşsınlar. (Mirzə Mehdi xan çıxır. Cəfər xana.) Bu gün şikar gərək yaxşı olsun.
C ə f ə r x a n. Bəli, qibleyi-aləm!
N a d i r ş a h. Səbəb?
C ə f ə r x a n. Qibleyi-aləm buyurur.
N a d i r ş a h (rişxənd). Qibleyi-aləm buyurur! Hər işdə mən dediyimə qulaq assanız çox yaxşı olardı, Məsələn, Süleyman xana kərratla demişəm ki, sən dövlətə qulluq etməkdənsə, gedib bir para adamlar ilə əbəş yerə vaxtını keçirirsən. Xeyr, mənim dediyim sözlər havaya gedir. Zərər yoxdur, indi bəlkə düşünə. (Acıqlı.)

BEŞİNCİ GƏLİŞ

Mirzə Mehdi xan gəlir.

M i r z ə M e h d i x a n. Qibleyi-aləm sağ olsun! Şikara hazırdırlar.
N a d i r ş a h. Gedək. (Mirzə Mehdi xana.) Mirzə! Sən işində ol. Dediyim məktubu yazarsan. (Nadir şah və Cəfər xan çıxırlar.)
M i r z ə M e h d i x a n (tək). Lazımdır məktubu bu saat qurtaram, qəribə insandır! Baş necə qarışıq, fikri necə dağınıq olsa da, genə dediyi söz fikrindən çıxmır. (Yazır və hərdən bir qələmi saxlayıb fikrə gedir.) İşlərin belə qarışıq vaxtında çox müşküldür ki, bu başa gələ. Görək allah nə istəyibdir. (Yazır.) İki məzhəbin birləşməyi həqiqət gözəl, yaxşı bir fikirdir. Çünki ədavət bilmərrə ortalıqdan götürülər, mədəniyyət artar, hər iki millət qüvvətlənər. (Yazır.) Mollalara məvacib kəsmək də mənim təsəvvürümə görə, yaman deyil. Padşahlıqdan məvacibləri olsa, bir para ağlagəlməyən şeyləri və aşkara millətin, vətənin, dövlətin zərəri olan sözləri xalqın aralarında nəşr etməzlər. (Yazır.) O gün mənə deyir ki, Mirzə! Sən elə bilmə ki, mən ruhanilərə düşmənəm. Xeyr, dinə rəvnəq verən mollalar mənim canımdırlar. Dinə rəxnə salan

mollalara, həqiqət mən düşmənəm.... Bunlar zahirdə dinpərəst, batində dini tar-mar edirlər. (Fikrə gedib yazır.) Bəli, fikir etdikcə görürsən insafən ağıllı qanunlardır, həqiqət, gözəl fikirlərdir, amma heyfa, qədrini bilən yoxdur....

ALTINCI GƏLİŞ

Məhəmməd xan tələsmiş içəri daxil olur.

M ə h ə m m ə d x a n. Mirzə Mehdi xan! Bu nə əhvalatdır? Deyirlər şah şikara gedərkən atıblar.

M i r z ə M e h d i x a n (əлиндən qələmi salıb durur). Nə buyurursunuz xan? Elə şey ola bilməz. İndi bu saat getdilər.

M ə h ə m m ə d x a n. Bəli, indi bu saat şəhərə qovğa düşübdür. Hətta deyirlər.... (Fikir.)

M i r z ə M e h d i x a n. Hə.... Nə deyirlər? Yoxsa vəfat edibdir? Hə?

M ə h ə m m ə d x a n. Bəli, bir elə şey danışrlar.

M i r z ə M e h d i x a n. Vay! Vay! İranın gülü soldu, günü batdı, bəxti qaraldı. (Bilmir nə etsin.)

M ə h ə m m ə d x a n. Xan! Özünüzü əbəs yerə həlak etməyiniz. Bəlkə də bu xəbərin əsli olmasın, amma onu yəqin bilirdim ki, bu iş yavuşda olacaqdır....

M i r z ə M e h d i x a n (hirsli baxır). A! Bəs görükür siz bilirdiniz.... (Bu vaxt bayırda qılu-qal düşür. Nadiri qolundan tutub gətirirlər. Məhəmməd xan qeyri qapıdan çıxır.)

YEDDİNCİ GƏLİŞ

Nadir şah, Rza xan, Cəfər xan, Rzaqulu xan, Mirzə Mehdi xan. Nadirin bir qolu yaralı, səndəlin üstə əyləşdirirlər.

N a d i r ş a h. O bədbəxt atanı heç kəs görmədi?

C ə f ə r x a n. Qibleyi-aləm! Vəliəhd meşəyə buyurmuşdu, ancaq bir əsər tapmayıbdır.

N a d i r ş a h. Çağırın!

R z a x a n. Qibleyi-aləm! Burdadır! (Rzaqulu xan əllərini döşünə qoyub Nadirin qabağında durur.)

N a d i r ş a h (diqqətlə baxır). Oğul! Bir əsər tapmadın? Bir insan görmədin?

R z a q u l u x a n. Xeyr, şah baba!

N a d i r ş a h. Çox təəccüb! Bu saat gərəkdir o bədbəxti tapasınız. (hirsli xanlara baxır.) Durmayın! (Rza xan, Cəfdr xan və Rzaqulu xan çıxırlar. Mirzə Mehdi xan mat durur.)

N a d i r ş a h (Mirzə Mehdi xana). Mirzə! Görürsən mənimlə nə tövr rəftar edirlər?

M i r z ə M e h d i x a n. Görürəm, qibleyi-aləm! Görürəm. Sizdən sonra İranın halını nəzərimə gətirirəm....

N a d i r ş a h. Yaxşı ki, atan bədbəxt rəhmliymiş. Güllə ancaq qolumdan dəyibdir.

M i r z ə M e h d i x a n. Qibleyi-aləm! Allah-taalanın İrana rəhmi varmış....

N a d i r ş a h. Hərgah bu üç nəfər tapmasa, yəqin ki, bu fitnə bunların tədbiridir.

M i r z ə M e h d i x a n. Qibleyi-aləm! Onların üçüncüsü vəliəhddir.

N a d i r ş a h. Ah, Mirzə! Bu dünyada heç kəsə inanmaq olmaz. (Fikir.) Oğluma da mənim gümanım var. Çünki bir ay bundan müqəddəm bir neçə söz qulağıma yetişibdir.

M i r z ə M e h d i x a n. Qibleyi-aləm! Sizin təşrifinizdən bir az müqəddəm Məhəmməd xan burada idi. Onun sözlərindən məlum oldu ki, bu işdən xəbəri var.

N a d i r ş a h. Məhəmməd xan? Hə, hə ... çağır bu saat. (Mirzə Mehdi çıxır.) Bəli ... hər bir padşah iki düşməndən xilas deyil: vətən, millət qeyrəti çəkməyən, gününü eyş-ışrətdə keçirib milləti daima zülmələrə düçar edən padşah əcəlini millətdən gözləsin.... Millətin və dövlətin tərəqqisinə çalışan, bu yolda təzə qanunlar qoyan, vətənin zülmədən xilas etmək istəyən padşah əvvəlinci gülləni öz müqərrib adamlarından gözləsin.... Mənim yəqinimdir ki, bu güllə millət gülləsi deyildir!...

SƏKKİZİNCİ GƏLİŞ

M i r z ə M e h d i x a n. Qibleyi-aləm sağ olsun, göndərdim çağırırsınlar.

N a d i r ş a h. Bəs nə deyirdi Məhəmməd?

M i r z ə M e h d i x a n. Qibleyi-aləm! Çox üstüörtülü danışdı. Ancaq bunu anladım ki, bu işdən onun xəbəri var.

N a d i r ş a h. Çox əcəb! Bəs görükür onunçun şikara getməyibdir.
(Məhəmməd xan varid olur.)

DOQQUZUNCU GƏLİŞ

M ə h ə m m ə d x a n (Nadir şahın qabağında durur). Qibleyi-aləm! Bu nə bədbəxtlikdir üz veribdir?
N a d i r ş a h (rişxəndlə). Bəli, belə gərək olaymış.... Nə üçün bəs sən şikara mənimlə getmədin?
M ə h ə m m ə d x a n. Qibleyi-aləm! Qızım can üstədi, mümkün olmadı.
N a d i r ş a h. Bəs bir xəbər bilmirsənmi?
M ə h ə m m ə d x a n. Qibleyi-aləm! Nə barədə?
N a d i r ş a h (acıqlı). Necə nə barədə? Gözlərin görmürmü?
M ə h ə m m ə d x a n. Qibleyi-aləm! Bir əhvalat eşitmişəm.... Amma....
N a d i r ş a h (hirsli). Nə bilirsən, de bu saat....
M ə h ə m m ə d x a n. Qibleyi-aləm! Vəliəhd gərək bu işi hamıdan yaxşı bilə....
N a d i r ş a h. Sənin sözündən belə məlum olur ki, bu, oğlumun fitnəsidir?
M ə h ə m m ə d x a n. Bəli, qibleyi-aləm!
N a d i r ş a h. Sübut?
M ə h ə m m ə d x a n. Bir elə sübutum yoxdur, ancaq belə deyirlər. (Bu vaxt Rza xan, Cəfər xan içəri daxil olurlar.)

ONUNCU GƏLİŞ

N a d i r ş a h (üzünü Cəfər xapa). Necə oldu?
C ə f ə r x a n. Qibleyi-aləm! Buradan çıxandan sonra vəliəhd bizə dedi ki, mən özüm gərək o bədbəxti axtaram tapam, başına bir neçə adam cəm edib şəhərdən kənara çıxdı.
N a d i r ş a h. Hə ... Hə.... Tamah güc gətiribdir! (Acıqlı ayağa durur.) Daşı-daş üstə qoymaram, boynunuzu bir dəqiqədə vurduraram, İrani alt-üstünə döndərərəm.... Bu saat oğlumu qolubağlı bura gətirməsəniz. Durmayın!

(Məhəmməd xan, Cəfər xan, Rza xan tez çıxırlar.)

N a d i r ş a h (başını əli ilə tutub əyləşir və sonra Mirzəyə). Mirzə!
Görürsən, düşmənim mənimlə bir evdə olur.

Mənim sayəmdə dolanır, mən düşmərimi iraqda gəzirəm.
M i r z ə M e h d i x a n. Qibleyi-aləm! İnanmayınız bu sözlərə, İranı
bədbəxt etməyiniz. Hamı hiylə bu xanlardadır ki,
vüzərə hesab olunurlar. Bunlar çox biinsaf xəlqdir. İnanmayınız, qibleyi-
aləm! Vəliəhddən belə şeylər sadir olmaz....
N a d i r ş a h. Xeyr, daha şübhə yeri qalmadı. Onun gərək bu gün iki
gözləri də çıxa və cəmi İran da rahat ola.
M i r z ə M e h d i x a n. Qibleyi-aləm! İş yəqin etməmiş vəliəhdi bədbəxt
etməyiniz.
N a d i r ş a h. İş mənə çoxdan yəqin olubdur, Mirzə! Əbəs yerə təvəqqe
etmə! (Hirsli.) Gərək bu gün onun gözləri dünyanın
ışığına həsrət qala. Bu gündən mənim Rzaqulu adlı oğlum yoxdur, bu
gündən İranın vəliəhdi yoxdur.... (Başını əli ilə
tutub fikrə gedir. Dışqarıda qilü-qal səsi gəlir, Rzaqulu xanı qolları bağlı
gətirirlər.)

ON BİRİNCİ GƏLİŞ

Rza xan, Məhəmməd xan, Cəfər xan, Rzaqulu xan.

N a d i r ş a h (başını qaldırır Rzaqulu xana). Bədbəxt oğlum, tamahkar
oğlum, atandan artıqmı dövlətə, millətə qulluq
edəcəkdin ki, bu fikirlərə düşdün? (Hirsli). Aparın bu saat bunun iki
gözlərini də çıxardın. (Göstərir). Bu gözlər
gərək onun üzünü görməyə, o gözlər dəxi bu dünyanın işığını! (Hirsli.)
Aparın!

R z a q u l u x a n. Şah baba! Mənim gözlərimin qiyməti heç, amma İranı
gözsüz qoyursan.... Aparın məni! Padşahın
buyuruğuna əməl ediniz. İşin həqiqəti sonra məlum olar. (Üzünü xanlara.)
İranın evi o vaxt yıxıldı ki, sizin kimi
şəxsləri ümərəyi-dövlət təyin etdilər. Aparın! (Çıxır və dalınca xanlar.)
N a d i r ş a h (səndəlin üstə yığılıb başını əli ilə tutur). Pərvərdigara! Nə
halətdir!.... (Ürəyini əli ilə tutur.)

Of ... ürəyim döyünür.

M i r z ə M e h d i x a n (yığılır Nadir şahın ayaqlarına). Qibleyi-aləm!
Neçə ildir qulluq edirəm. Bu vaxtadək bir təvəqqem
olmuyubdur ki, qəbul etməyəsiniz. Axırncı təvəqqemdir, vəliəhdi bədbəxt
etməyiniz.

N a d i r ş a h (hirsli). İtil gözümdən, sən də onunla dilbir olubsan? (Mirzə Mehdi xan yavaş durur gedir.)

ON İKİNCİ GƏLİŞ

G ü l c a h a n (tez gəlib Nadir şahın ayağına döşənir. Ağlaya-ağlaya).
Qibleyi-aləm! Səni and verirəm o şeyə ki canını onun
yolunda çürüdübşən, yazığın gəlsin mənim balama, məni axirətdək gözü
yaşlı qoyma, Nadir! (Ağlayır.) 20 il ondan ötərimi
bəsləmişdim? (Ağlayır. Nadir şah başını əli ilə tutur.) Nadir, evimi yıxma.
Buyur mənim gözlərimi çıxartsınlar,
balamda təqsir yoxdur. (Ayağını qucaqlayıb ağlayır.)
N a d i r ş a h. Olmaz. Belə gərək olsun, dövlətə xəyanət edən gərəkdir
cəzasına çatsın....

G ü l c a h a n (yalvarır). Nadir! Buyur iki saat kgzləsinlər, taki o çıxan
gözləri doyunca öpüm. Allahı sevirsən, mənim göz
yaşıma rəhm et! (Ağlayır). Sən İranın adil bir padşahı, mən İranın bədbəxt
analarından biri, iş təhqiq olunmağını
tələb edirəm.... Buna da ixtiyarım yoxmu?
N a d i r ş a h (bar az baxıb bərkdən). Dur get! (Qolundan tutub yıxır.)
G ü l c a h a n (bərkdən). Ay!.... (Qəşş edib yıxılır.)

PƏRDƏ

BEŞİNCİ MƏCLİSİN MABƏDİ

ƏVVƏLİNCİ GƏLİŞ

Rəxtxab.

M i r z ə M e h d i x a n. Pərvərdigara! Nə yaman və dəhşətli vəqiedir!
Bundan sonra İran dəxi düzəlməz. Şah bu gün-sabah
aqlını itirər, dövlət düşəcəkdir biqeyrət xanların əllərinə.... Kim bilir, nə
olacaqdır. Biçarə Rzaqulu xanı zalım uşağı
nahaq yerə bədbəxt etdilər. Dünən şah çağırıb mənə deyir: Mirzə, bir səhvdir
etmişəm. Cəmi dünya qana batsa, o səhv

düzəltmək olmaz, iş aşkar olubdur. Rzaqulu xanın bu işlərdən bilmərrə xəbəri yox imiş. Bu fəsadlar tamam xanlardan üz veribdir....

İKİNCİ GƏLİŞ

N a d i r ş a h (əlində ağac, beli бүkүlmüş, yavaş-yavaş gəlir.) Mirzə! Necə ki, dünən eşitdin elədir, nainsaf uşağı mənim balamı nahaq yerə gözsüz qoydular. (Ağlayır.) Mən evi yıxılmış, mən, ağlını itirmiş binamusların sözlərinə qulaq asıb, onlara inanıb həqiqət, İrani gözsüz qoydum. (Ağlayır.)
M i r z ə M e h d i x a n. Qibleyi-aləm! Səbir etmək lazımdır, təqsirkar öz cəzasına çatar.

N a d i r ş a h. İş-işdən keçibdir, dünya başıma təng olubdur. (Başını tutur.)
M i r z ə M e h d i x a n. Qibleyi-aləm! Bu fəsadları törədən bəs məlum deyilmi?

N a d i r ş a h. Birdirmi? İkidirmi? Düz əlli nəfər sözlərini bir ediblər ki, məndən sonra İranın taxtı Rzaquluya təslim olmasın.... Bəli, məqsudlarına çatdılar.

M i r z ə M e h d i x a n. Adları məlumdurmu, qibleyi-aləm?

N a d i r ş a h. Əlbəttə, məlumdur. Bu gün cəzalarına çatarlar. Əlli nəfərin də başları gərəkdir kəsilsin. (Taxta əyləşir.

Başını tutub Mirzə Mehdi xana yavaşdan.) Get, mən bir az rahat olum.... (Uzanıb.) Yox, rahat ola bilmirəm. (Ürəyini tutur.)

Of!.... Nə halətdir, pərvərdigara! Gözlərim torlanır. (Birdən qorxub durur, guya gözüne adam görükür.) Kimsən? Hə?

Qatildir! (Geri çəkilir.) Məni.... Məni öldürmək istəyir, hə? Yox... yox.... (başını tutur.) Pərvərdigara! Ölüm mənə vacibdir.

(Dizi üstə durur.) Ancaq istəyirəm göz yaşım ilə günahlarımın minindən birini təmizləyim. Mən gərək ağlayam, qanlı yaşlar tökəm, oğlum təki kor olam, ondan sonra əmr özünündür. Mənim naləmdən yer-göy gərəkdir mələyə, ondan sonra ixtiyar sənindir.

Mən gərək yaman-yaman dərdlərə mübtəla olam.... (Ağlayır.) Ağla, gözlərim, ağla! Dünyanın işığına oğlum kimi gərəkdir həsrət qalam. (Başını iki əli ilə tutub aşağı baxır, ağlayır.)

ÜÇÜNCÜ GƏLİŞ

G ü l c a h a n (əli qoynunda, qara paltarda yavaş-yavaş gəlir). Nadir? Nə səbəbə belə edirsən? (Nadir şah səs vermir, Gülcahan yavuğa gedir.) Nadir! Nə olubdur? (Nadir durur.)
N a d i r ş a h. Heç. (Başı aşağı.) Gülcahan, doğrusu, üzünə baxa bilmirəm, təqsirim çoxdur. Əlindən nahaq yerə balanı almışam. (Əlindən tutur.) Bağışla məni, bağışla! Səni and verirəm oğlumun tökülən gözlərinə. (Qucaqlaşib ağlayırlar.)
G ü l c a h a n. Ah, Nadir, Nadir! Ana olsaydın bilərdin mən nə çəkirəm. Nə etmək, hərdən baxanda ürəyim od tutub yanır....
Qiyamətədək yanacağam.... (Ağlayır. Dışqarında səs gəlir. Nadir şah qapıya tərəf gedir.)
N a d i r ş a h. Nə var? (Qapıdan çıxır.) Yaxşı, bir az səbir etsinlər. (Gülcahana.) Rzaqulunun yoldaşlarıdır. Gəliblər görməyə, gedək o biri otağa, oğlum bura gələndə mən onu görməyim.
G ü l c a h a n. Nadir! Bədbəxti özünə həsrət qoyma. Neçə dəfə deyibdir məni apar şah babamın yanına.
N a d i r ş a h. Yox, yox! Gülcahan, gətirmə, göstərmə! Yəqin bil ki, onu görsəm ağlım başımdan çıxar. Hərdənbir yuxumda görəndə dəli oluram.... İnsaf məni incidir. Ürəyim od tutub yanır.
G ü l c a h a n. Bəs nə edim? Nə çarə qılım?! Hər gün yalvarır: məni şah babamın yanına apar, bəlkə bu gün-sabah öldüm, mənə xeyir-dua versin. (Ağlayır.)
N a d i r ş a h. Xeyir-dua! Ah biçarə! Binəva! (Ürəyini tutur.) Of, yenə bir şey sancdı. (Fikrə gedir.) Yaxşı, razı oldum, ancaq mən yuxuda ikən gətir, bəlkə bir az sakit ola. İndi get, yoldaşları gözləyirlər. (Gedirlər.)
F ə r r a ş (qapıdan). Buyurunuz!

DÖRDÜNCÜ GƏLİŞ

Ələşrəf bəy, Musa bəy, Saleh bəy.

Ə l ə ş r ə f b ə y. Yaxşı, indi nə tövr etməli?
M u s a b ə y. Necə nə tövr? And içdik ki, gərək Nadiri öldürək. Gərək də elə ola.
S a l e h b ə y. Bir az yavaş danış, fərraş eşidər.
M u s a b ə y. Fərraş onsuz da gərək bilsin.
Ə l ə ş r ə f b ə y. Nə tövr edək ki, fərraşı ələ gətirək?
S a l e h b ə y. Birdən razı olmadı?

M u s a b ə y. Mən razı edərəm!
Ə l ə ş r ə f b ə y. Başla görək!

(Musa bəy fərrası çağırır, ikisi bir tərəfdə söhbət edirlər.)

M u s a b ə y. Fərtaş!

F ə r r a ş. Bəli, ağa!

M u s a b ə y (çoxlu pul göstərib). De görüm, bu pulu istəyirsən, ya xanlıq və yainki nökrəçilik?

F ə r r a ş. Əlbəttə xanlıq, pul da olsa dəxi yaxşı.

M u s a b ə y. İndi ki, elədir, əzizim! Nadir şahın başına hava gəlibdir, bu gün-sabah onu taxtdan düşürəcəklər. Ondan sonra da kim bilir, sən burada qalacaqsan, ya yox? Yaxşı deyilmi ki, bir iş edəsən, həm xanlıq və həm dövlət qazanasan.

F ə r r a ş. Nə işdir, ağa?

M u s a b ə y. Lazım gəlir ki, onu öldürək. (Fərtaş fikrə gedir.) Nə üçün fikrə getdin, yaxşı pul veririk və gələcəkdə xan olarsan. Çünki o adam ki, bunun yerində əyləşəcəkdir, bizlərə qohumdur.... Biz gecə vaxtı gələcəyik, sən yalandan yuxula və qapını da açıq qoy.

F ə r r a ş (bir azdan sonra). Yaxşı, indi razı oldum.

M u s a b ə y (pul verir). Al qabaqca bunu.

S a l e h b ə y. İndi de görək, Nadir harda yatır?

F ə r r a ş. Nadir axır vaxt bu otaqda yatır. Çünki hərəmxanaya getmir ki, oğlu ilə rast gələr.

Ə l ə ş r ə f b ə y. Çox əcəb? Nə vaxt rətxabinə uzanır?

F ə r r a ş. Oğlunun əhvalatından sonra rətxab üzü görməyibdir. Gah o taxtın üstə, gah səndəlin üstə yatır və çox da yatmır, çox vaxt gecədə neçə dəfə durub öz-özü ilə danışır.

M u s a b ə y. Çox əcəb, bəs biz gedək, sən də vaxtında hazır ol.

F ə r r a ş. Rzaqulu xan buraya gəlsə nə deyim?

S a l e h b ə y. De ki, yoldaşların dedilər, özgə vaxt gələcəyik, ancaq əhvalını bilmək istəyirdik. (Hamısı çıxırlar.)

F ə r r a ş. Həqiqət, şahdan dəxi hamı əlini üzübdür, qoy özgəsi olsun. Bəlkə mən də xan olam.

BEŞİNCİ GƏLİŞ

N a d i r ş a h (yavaş-yavaş gəlir). Qonaqlar necə oldular?

F ə r r a ş. Qibleyi-aləm sağ olsun! Dedilər bir şey unudublar, getdilər gətirsinlər.
N a d i r ş a h. Görükür, biçarə oğluma bir şey bəxşiş etmək istəyirlər. Yaxşı, qapıları bağla, hərgah gəlsələr, ayrı otağa dəvət et. (Fərtaş çıxır.)
N a d i r ş a h. Biçarə övrət qan ağlayır. Ağlamasın nə eləsin.... Of!! Of!! Fələk! (Taxta uzanıb yuxuya gedir. Birdən qorxub durur.) Allahu-əkbər! (Ətrafına baxır.) Kimsən? Hə? (Oturmuş.)
Pərvərdigara! Nə istəyirlər məndən, bir yolluq öldürəcəklər, öldürsünlər. (Gözünə adam görünür.) Gəlmə, gəlmə, yoxsa.... (Ətrafına baxır.) Heç kəs yoxdur, allahu-əkbər!
(Yenə gözünə görünür.) Gəlmə yavuş, səni and verirəm bizi yaradana! (Diqqətlə baxır.) Vay! Oğlumdur, oğlumdur, gəlibdir məndən xeyir-dua almağa. Əlləri ilə məni gəzir. Gəlmə, üzünə baxa bilmirəm.... Yox, gəlir ... gəlir.... (Üzünü əli ilə tutub taxta yığılır. Bu vaxt Ələşrəf bəy, Musa bəy, Saleh bəy yavaş-yavaş evə daxil olurlar, istəyirlər Nadir şahı vursunlar.)

ALTINCI GƏLİŞ

M u s a b ə y. Yaxşı əlimizə düşübsən. (Nadir şah birdən ayılıb dili tutulur və sonra üstlərinə yüyürüb Musa bəyi, Ələşrəf bəyi bir yumruğa yığır. Saleh bəy xəncərlə daldan vurur, qaçırlar. Nadir şah yığılır.)
N a d i r ş a h (yavaş-yavaş yığılır). Pərvərdigara! Günahım çoxdur! Yaman dərdlə ölürəm, nahaq yerə. Heç kəsə pislik etməmişəm. Hər kəsə də yamanlıq etmişəm, ümumi xeyri nəzərdə tutmuşam. Vətən salamat qalsın fikrində olarkən canımı vətənin və millətin yolunda sərf ... etmişəm.... Oğlumun gözlərini vətənə qurban etmişəm. (Ağlayır, yavaş-yavaş yığılır.)
Biçarə anasını axirətədək gözü yaşlı qoymuşam.... Pərvərdigara! Özün kömək et bu başsız millətə! Ya rəbbim! Bir neçə dəqiqə canımı alma, tainki oğlumu görəəm....

YEDDİNCİ GƏLİŞ

Gülcəhan Rzaqulu xanın əlindən tutub.

G ü l c a h a n. Oğlum! Atan səndən xəcalət çəkir. İndi yatır, bax oğlum!
(Nadir şaha tərəf baxmır.) Şan-şövkətdən məhrum
olan oğlum! (Ağlayır.)

N a d i r (bunları görüb dizi üstə bunlara tərəf sürünür). Ah, bədbəxt oğlum!
Atan dizi üstə səndən təvəqqe edir, əfv et,
oğlum! Bağışla oğlum, şah babanı bağışla! (Ölür.)

(Rzaqulu xan əlləri ilə gəzir.)

G ü l c a h a n. Ah!.... (Qəşş edib Nadirin üstə yıxılır.)

PƏRDƏ